

**EUROPOS TARYBA
EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS**

DIDŽIOJI KOLEGIJA

BYLA PAKSAS prieš LIETUVĄ

(Pareiškimo Nr.34932/04)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2011 m. sausio 6 d.

Šis sprendimas yra galutinis, tačiau jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Byloje Paksas prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas posėdžiaujant Didžiajai kolegijai, sudarytai iš:

Pirmininko Jean-Paul Costa,
Teisėjų Christos Rozakis,
Nicolas Bratza,
Peer Lorenzen,
Françoise Tulkens,
Josep Casadevall,
Ireneu Cabral Barreto,
Lech Garlicki,
Dean Spielmann,
Renate Jaeger,
Egbert Myjer,
Sverre Erik Jebens,
David Thór Björgvinsson,
Dragoljub Popović,
Nona Tsotsoria,
Işıl Karakaş,
Ad hoc teisėjo Andrés Baka
ir *kanclerio pavaduotojo* Michael O'Boyle,

po svarstymo 2010 m. balandžio 28 d. ir gruodžio 1 d. uždaruose posėdžiuose skelbia pastarąją dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietis Rolandas Paksas (pareiškėjas), kuris 2004 m. rugsėjo 27 d. Teismui pateikė pareiškimą (Nr. 34932/04) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjui atstovavo Zalburge praktikuojantis advokatas E. Salpius, Vilniuje praktikuojantis advokatas V. Sviderskis, Zalburgo universiteto teisės profesorius F. Matscher ir Paryžiaus-Sorbonos universiteto doktorantas S. Tomas. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (Vyriausybė) atstovavo jos atstovė E. Baltutytė.

3. Pareiškimas buvo paskirtas buvusiam trečiajam Teismo skyriui, o vėliau – antrajam skyriui (Teismo reglamento 52 taisyklės 1 dalis).

4. Nuo Lietuvos išrinkta teisėja Danutė Jočienė nusišalino nuo bylos nagrinėjimo (28 taisyklė). Vyriausybė vietoje jos paskyrė nuo Vengrijos išrinktą teisėją Andrés Baka (Konvencijos 27 straipsnio 2 dalis ir 29 taisyklės 1 dalis).

5. 2009 m. gruodžio 1 d. antrojo skyriaus kolegija, sudaryta iš šių teisėjų: Françoise Tulkens, Ireneu Cabral Barreto, Valdimiro Zagrebelsky, Dragoljub Popović, Nona Tsotsoria, Işıl Karakaş ir Andrés Baka, taip pat skyriaus kanclerės Sally Dollé, perleido bylą Didžiajai kolegijai, nė vienai šaliai dėl to neprieštaraujant (Konvencijos 30 straipsnis ir 72 taisyklė).

6. Didžiosios kolegijos sudėtis buvo nustatyta pagal Konvencijos 27 straipsnio 2 ir 3 dalis ir 24 taisyklę.

7. Pareiškėjas ir Vyriausybė pateikė savo raštiškas pastabas dėl bylos esmės.

8. Viešas bylos nagrinėjimas įvyko 2010 m. balandžio 28 d. Žmogaus teisių pastate, Strasbūre (59 taisyklės 3 dalis).

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Teisme

a) *Vyriausybei atstovavo:*

Atstovė E. BALTUTYTĖ,

Teisininkė K. BUBNYTĖ-MONTVYDIENĖ, Atstovavimo Europos Žmogaus Teisių Teisme skyriaus vedėja,

Patarėjai E. SMITH, Oslo universiteto profesorius,

D. ŽALIMAS, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto vadovas,

b) *Pareiškėjui atstovavo:*

Advokatas E. SALPIUS.

Teismas iš klausė E. Baltutytės, E. Smith ir E. Salpius pasisakymus. Pareiškėjas taip pat dalyvavo viešame teismo posėdyje.

Teismas nutarė iš karto spręsti dėl pareiškimo priimtumo ir esmės (Konvencijos 29 straipsnio 3 dalis ir 54A taisyklė).

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

9. Pareiškėjas gimė 1956 m. ir gyvena Vilniuje. Šiuo metu jis yra Europos Parlamento narys.

10. 2003 m. sausio 5 d. pareiškėjas buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu. Savo pareigas jis pradėjo eiti 2003 m. vasario 26 d. po inauguracijos, kurios metu pagal Konstitucijos 82 straipsnį prisiekė būti ištikimas Lietuvai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.

11. 2003 m. balandžio 11 d. pareiškėjas išleido dekretą Nr. 40, pasirašytą ir Vidaus reikalų ministro, kuriuo „išimties tvarka“ suteikė Lietuvos Respublikos pilietybę Rusijos verslininkui J. B., kurį 2001 m. pareiškėjo pirmtakas Valdas Adamkus buvo apdovanojęs Dariaus ir Girėno medaliu už nuopelnus Lietuvai (po toliau aptariamų įvykių šis medalis iš jo buvo atimtas).

A. Procesas dėl Prezidento dekreto Nr. 40 teisėtumo

12. 2003 m. lapkričio 6 d. Seimas (Lietuvos parlamentas) kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Prezidento dekretas Nr. 40 neprieštaruoja Konstitucijai ir Pilietybės įstatymui. Seimas nurodė, kad pilietybės suteikimo išimties tvarka procedūra šiuo atveju buvo pritaikyta netinkamai. Konkrečiai Seimas nurodė, kad J. B. nebuvo tiek nusipelnęs Lietuvai, kad su juo būtų elgiamasi išskirtinai, ir kad iš tikrųjų pareiškėjas suteikė jam pilietybę atsilygindamas už didelę finansinę ir kitokią paramą, suteiktą pareiškėjo rinkimų kampanijai.

13. 2003 m. lapkričio 10 d. Konstitucinis Teismas priėmė nagrinėti šį prašymą, suteikęs bylai Nr. 40/03. Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 10 d. surengė viešą posėdį, kurio metu buvo apklausti liudytojai.

14. 2003 m. gruodžio 12 d. Lietuvos dienraštyje „Respublika“ buvo išspausdintas straipsnis, kuriame buvo teigiama, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas buvo pastebėtas kavinėje su Seimo vicepirmininku, kuris buvo glaudžiai susijęs su pareiškėjo veiklos tyrimu. Laikraštyje leista suprasti, kad šio neformalaus susitikimo metu du pareigūnai aptarė Konstituciniame Teisme vykstantį procesą, taip metant įtarimų šešėlių šio teismo objektyvumo atžvilgiu. Abu asmenys vėliau

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

paaikšino, kad jie dažnai susitinka aptarti profesinių klausimų bei pabendrauti ir neigė aptarinėję bylos esmę.

15. Remdamiesi minėtu laikraščio straipsniu pareiškėjo advokatai pareiškė Konstitucinio Teismo pirmininkui nušalinimą nuo bylos Nr. 40/03 nagrinėjimo dėl jo šališkumo. Jų pareikštas nušalinimas buvo atmestas remiantis tuo, jog vien pats faktas, kad šie du pareigūnai buvo neformaliai susitikę, nėra pagrindas nušalinti teisėją nuo proceso, vykstančio Konstituciniame Teisme.

16. 2003 m. gruodžio 30 d. Konstitucinis Teismas paskelbė nutarimą byloje Nr. 40/03, kuriuo pripažino, kad dekretas Nr. 40 prieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 82 straipsnio 1 daliai bei 84 straipsnio 21 punktui, konstituciniam teisinės valstybės principui ir Pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai.

17. Dėl paskutiniosios nuostatos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pilietybė gali būti suteikta išimties tvarka tik asmenims, kurie niekada nebuvo Lietuvos piliečiai. Teismas šiuo aspektu nurodė, kad J. B., Rusijos pilietis, gimęs Rusijoje Sovietų kariškio šeimoje, įgijo Lietuvos Respublikos pilietybę pagal 1989 m. lapkričio 3 d. Pilietybės įstatymą, pagal kurį, *inter alia*, Lietuvos pilietybė galėjo būti suteikiama asmenims, tuo metu nuolat gyvenusiems Lietuvos teritorijoje ir turėjusiems nuolatinę darbo vietą arba nuolatinį legalų pragyvenimo šaltinį Lietuvoje. 1994 m. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „asmenys, tarnavę neteisėtai Lietuvoje esančiose Sovietų Sąjungos okupacinėse ginkluotuosiose pajėgose, negalėjo būti laikomi nuolat gyvenančiais ar dirbančiais Lietuvoje“. 1999 m. lapkričio 4 d. Pilietybės reikalų komisija, įsteigta 1998 m. pagal 1995 m. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ 4 straipsnį, pripažino, kad J. B. statusas yra neteisėtas, kadangi jis tarnavo Sovietų karinėse pajėgose, tačiau rekomendavo jo statusą palikti, nes pagal minėtą 4 straipsnį asmenims, kuriems pilietybė buvo neteisėtai suteikta iki 1993 m. gruodžio 31 d. ne dėl jų kaltės, gali būti daromos išimtys. 1999 m. lapkričio 11 d. Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos įvykdė šią rekomendaciją. Tačiau 2000 m. J. B. pateikė prašymą suteikti Rusijos pilietybę, ir ji jam buvo suteikta 2002 m. birželį. 2003 m. kovo 18 d. jam buvo išduotas Rusijos pasas, todėl jis neteko Lietuvos pilietybės. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad 2003 m. balandžio 11 d. pareiškėjas pasirašė dekretą Nr. 40, nors dieną prieš tai Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos jam buvo priminęs, kad J. B. anksčiau jau yra netekęs Lietuvos pilietybės.

18. Konstitucinis Teismas nutarė, kad dėl to dekretas Nr. 40 taip pat prieštarauja Konstitucijos 84 straipsnio 21 punktui, kuriame numatyta, jog Respublikos Prezidentas įstatymo nustatyta tvarka teikia pilietybę, ir konstituciniam teisinės valstybės principui.

19. Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad nors 1999 m. Lietuvos institucijos jau buvo padariusios jam palankią išimtį – palikdamos jo statusą, 2000 m. J. B. įgijo Rusijos pilietybę. Tai parodė, kad „Lietuvos [Respublikos] pilietybė jam yra mažesnė vertybė nei Rusijos [Federacijos] pilietybė“. Toliau Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Valstybės saugumo departamento direktorius dar prieš 2003 m. balandžio 11 d. informavo pareiškėją, kad J. B., kaip aviacinės kompanijos vadovo, veiksmų atžvilgiu yra atliekamas tyrimas, 2003 m. kovo 17 d. J. B. grasino paskleisti pareiškėją kompromituojančią informaciją, jeigu jis nesilaikys savo pažado paskirti jį savo patarėju. Konstitucinio Teismo nuomone, pareiškėjas sąmoningai nepaisė šių aplinkybių, nors jos turėjo esminę reikšmę sprendžiant, ar suteikti išimties tvarka pilietybę J. B. Atsižvelgęs į tai, kad J. B. itin svariai finansiškai parėmė pareiškėją jam dalyvaujant rinkimuose, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad sprendimą suteikti pilietybę „lėmė ne kokie nors [J. B.] nuopelnai Lietuvos valstybei, bet būtent itin sviri finansinė ir kitokia parama, jo suteikta [pareiškėjui] 2002 m. rinkimuose. Taigi „pilietybės suteikimas išimties tvarka J. B. buvo ne kas kita, kaip prezidento R. Pakso atsilyginimas J. B. už minėtą paramą“. Todėl išleisdamas dekretą Nr. 40, prezidentas vadovavosi „ne [Lietuvos Respublikos] Konstitucija, ne įstatymais, ne Tautos ir [Lietuvos] valstybės interesais, bet asmeniniais interesais“. Taigi Teismas padarė išvadą, kad pareiškėjas, „[J. B.] <...> traktavo išskirtinai ir sąmoningai nepaisė Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

įtvirtinto reikalavimo, kad valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs, taip pat Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo, kad Respublikos Prezidentas turi būti visiems lygiai teisingas“.

20. Savo 2003 m. gruodžio 31 d. viešame pareiškime, taip pat naujametiniame sveikinime pareiškėjas teigė, kad Konstitucinio Teismo nutarime „politika nusvėrė teisę“. Atsakydamas į tai, Konstitucinis Teismas 2004 m. sausio 5 d. išplatino viešą pareiškimą, kuriame pabrėžė savo nepriklausomumą ir, *inter alia*, pastebėjo, kad pareiškėjas siekia sumenkinti jo autoritetą.

B. Apkaltos procesas

21. 2003 m. gruodžio 18 d. 86 Seimo nariai pateikė pasiūlymą pradėti pareiškėjui apkaltos procesą. 2003 m. gruodžio 23 d. Seimas sudarė specialiąją komisiją tam tikrų kaltinimų pareiškėjo elgesio pagrįstumui ir rimtumui ištirti bei išvadai, ar reikia pradėti apkaltos procesą, parengti.

22. 2004 m. vasario 19 d. Specialioji tyrimo komisija padarė išvadą, kad kai kurie pareiškėjui pateikti kaltinimai yra pagrįsti ir rimti, todėl ji rekomendavo Seimui pradėti apkaltos procesą. Valstybės saugumo departamentas pateikė komisijai slapta įrašytų pareiškėjo pokalbių telefonu išklotines. Nei departamentas, nei komisija neleido pareiškėjo advokatams susipažinti su šiomis išklotinėmis, kadangi komisija nusprendė jomis nesiremti.

23. Tą pačią 2004 m. vasario 19 d. Seimas, remdamasis Specialiosios tyrimo komisijos išvada, nutarė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu pateikti išvadą, ar konkretūs pareiškėjo veiksmai, nurodyti komisijos išvadoje, prieštarauja Konstitucijai. Tarp Konstituciniam Teismui pateiktų kaltinimų buvo šie teiginiai, iš esmės nusakantys vadovavimąsi savo asmeniniais interesais darant žalą tautos interesams taip diskredituojant Prezidento instituciją:

– kad pareiškėjas įsipareigojo J. B. naudai atlikti tam tikrus veiksmus už pastarojo suteiktą finansinę ir kitokią paramą jo rinkimų kampanijai ir vėliau buvo veikiamas J. B.;

– kad atsilygindamas už suteiktą paramą, pareiškėjas neteisėtai suteikė J. B. Lietuvos pilietybę;

– kad atskleidė valstybės paslaptį, informavęs J. B., kad dėl jo slaptosios tarnybos atlieka tyrimą ir vykdo pokalbių telefonu kontrolę ir

– kad darė nederamą įtaką privačių įmonių sprendimams, siekdamas įgyvendinti jam artimų asmenų turtinius interesus.

24. 2004 m. kovo 1 d. Konstitucinis Teismas priėmė nagrinėti šį prašymą, suteikęs bylai Nr. 14/04.

25. Pareiškėjo advokatai siekė nušalinti Konstitucinio Teismo pirmininką ir visus jo teisėjus dėl šališkumo, teigdami, kad jie jau pareiškė, kaip turi būti išspęsta byla ankstesniame 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime, priimtame byloje Nr. 40/03. Nušalinimas buvo atmestas.

26. 2004 m. kovo 25 d. pareiškime Seimas nesėkmingai pasiūlė pareiškėjui atsistatydinti, kad išvengtų ilgo apkaltos proceso. Pareiškime buvo teigiama, kad jo veiksmai tapo visiškai nenuspėjami ir kelia grėsmę valstybei, jos piliečiams ir prezidento pareigų prestižui.

27. 2004 m. kovo 31 d. Konstitucinis Teismas pateikė išvadą, kad pareiškėjas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė konstitucinę priesaiką šiais veiksmais:

– dekretu Nr. 40 neteisėtai suteikęs J. B. pilietybę už šio suteiktą finansinę ir kitokią paramą, pažeisdamas Pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 dalį ir Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalį, 82 straipsnio 1 dalį bei 84 straipsnio 21 punktą;

– sąmoningai, pažeisdamas Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 3 straipsnio 7 dalį, 9 straipsnio 2 dalį ir 14 straipsnio 1 dalį bei Konstitucijos 77 straipsnio 2 dalį ir 82 straipsnio 1 dalį, leidęs J. B. suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę; ir

– siekdamas įgyvendinti jam artimų privačių asmenų turtinius interesus, naudodamasis savo statusu, daręs įtaką sprendimams dėl UAB „Žemaitijos keliai“ akcijų perleidimo, pažeisdamas

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Viešų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymo 3 straipsnį bei Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalį, 77 straipsnio 2 dalį ir 82 straipsnio 1 dalį.

28. Pareiškėjas kreipėsi su prašymu dėl šios išvados išaiškinimo pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnį, bet 2004 m. balandžio 6 d. Konstitucinis Teismas jo prašymą atmetė procesiniais pagrindais.

29. 2004 m. balandžio 6 d. Seimas nusprendė pašalinti pareiškėją iš prezidento pareigų dėl Konstitucinio Teismo nustatytų šurkščių Konstitucijos pažeidimų. Priimant šį sprendimą, dėl pirmojo pažeidimo 86 Seimo nariai balsavo „už“ ir 17 „prieš“, dėl antrojo pažeidimo – 86 „už“ ir 18 „prieš“, o dėl trečiojo pažeidimo – 89 „už“ ir 14 „prieš“.

C. Draudimas užimti renkamas pareigas

30. Pareiškėjas pareiškė norą kandidatuoti 2004 m. birželio 13 d. Prezidento rinkimuose. 2004 m. balandžio 22 d. Vyriausioji rinkimų komisija (VRK) nusprendė, kad nėra priežasties, dėl kurios jis negalėtų kandidatuoti. Iki 2004 m. gegužės 7 d. surinkęs reikiamą parašų, remiančių jo kandidatūrą, skaičių, pareiškėjas pateikė juos VRK, kad būtų įregistruotas kandidatu.

31. Vis dėlto 2004 m. gegužės 4 d. Seimas pakeitė Prezidento rinkimų įstatymą, papildęs jį šia nuostata:

„Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai.“

32. Po šio pakeitimo VRK atsisakė įregistruoti pareiškėją kandidatu artėjančiuose rinkimuose. 2004 m. gegužės 10 d. pareiškėjas pateikė skundą Vyriausiajam administraciniam teismui, teigdamas, kad šis sprendimas pažeidė jo rėmėjų teisėtus lūkesčius, teisinės valstybės bei įstatymų negaliojimo atgal principus.

33. Nenurodytą dieną Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimų atitiktį Konstitucijai, teigdami, kad toks draudimas asmeniui, pašalintam iš pareigų, būti renkamam prezidentu, pats pažeidžia Konstituciją. Prašymas buvo įregistruotas kaip byla Nr. 24/04.

34. 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinis Teismas nutarė, kad draudimas iš pareigų pašalintam asmeniui būti renkamam prezidentu neprieštarauja Konstitucijai, tačiau jai prieštarauja tokio draudimo termino numatymas. Teismas, *inter alia*, konstatavo:

„<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Respublikos Prezidento priesaikos sulaužymas kartu yra ir šurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, 2004 m. kovo 31 d. išvada).<...>“

Šurkščiu Konstitucijos pažeidimu, priesaikos sulaužymu yra pakertamas pasitikėjimas Respublikos Prezidento institucija, kartu susilpninamas pasitikėjimas visa valstybės valdžia bei Lietuvos valstybe. Apkalta, kai asmuo, šurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, pašalinamas iš Respublikos Prezidento pareigų, yra vienas iš Konstitucijoje numatytų valstybės, kaip bendro visos visuomenės gėrio, apsaugos būdų.

Pabrėžtina, jog pagal Konstituciją asmuo, kuriam Seimas, remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidentas šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, pritaikė konstitucinę sankciją – pašalino jį iš užimamų pareigų, konstitucinės atsakomybės negali išvengti nei naujais Respublikos Prezidento rinkimais, nei referendumu, nei kuriuo nors kitu būdu. <...>

Konstitucijoje nėra numatyta, kad praėjus kokiam nors laikui Respublikos Prezidentas, kurio veiksmai Konstitucinio Teismo buvo pripažinti šurkščiai pažeidusiais Konstituciją, o jis pats – sulaužęs priesaiką, ir kuris [dėl to] Seimo buvo pašalintas iš užimamų pareigų, galėtų [vėliau] būti laikomas nesulaužusiu priesaikos, nepažeidusiu šurkščiai Konstitucijos. <...> [Asmuo], <...> kurį Seimas — Tautos atstovybė apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

pareigų, pagal Konstituciją visada išlieka sulaužiusiu Tautai duotą priesaiką, šiurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir už tai pašalintu iš Respublikos Prezidento pareigų. <...>

Asmuo, [pašalintas iš prezidento pareigų], negali dar kartą prisiekti Tautai, nes visada kiltų ir niekada neišnyktų <...> abejonė dėl [priesaikos] patikimumo <...>.

<...> apkalta yra viena iš valstybės pareigūnų viešos demokratinės kontrolės formų, valstybinės bendruomenės <...> savisaugos priemonių, toks jos gynimosi nuo minėtų aukščiausių valstybės valdžios pareigūnų, nepaisančių Konstitucijos ir teisės, būdas <...>.

<...> asmuo, kuris už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą buvo pašalintas iš Respublikos Prezidento <...> pareigų, pagal Konstituciją niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu [ar] Seimo nariu, [jis] negali užimti <...> Vyriausybės nario [ar] valstybės kontrolieriaus pareigų, t. y. [jis] negali užimti tokių Konstitucijoje nurodytų pareigų, kurių ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susieta su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. <...>“

35. 2004 m. gegužės 28 d. Vyriausiasis administracinis teismas atmetė pareiškėjo skundą dėl VRK sprendimo, *inter alia* remdamasis 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimu. Konkrečiai, jis nurodė:

„<...> Iš <...> Konstitucinio Teismo teiginių matyti, kad <...> pareiškėjas teisę būti renkamam Respublikos Prezidentu prarado nuo 2004 m. balandžio 6 d. Todėl [jis] <...> negalėjo dalyvauti rinkimuose, kurie buvo paskelbti 2004 m. balandžio 15 d. <...>

<...> Prezidento rinkimų įstatymas <...> iki šio įstatymo 2004 m. gegužės 4 d. redakcijos priėmimo nereguliuo klausimo, kaip turi būti elgiamasi su asmeniu, kuris apkaltos proceso pasekoje prarado teisę būti išrinktam Respublikos Prezidentu.

<...> Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas. <...> [D]arytina išvada, kad <...> nuo to momento, <...> nuo pareiškimo apie [pareiškėjo] dalyvavimą rinkimuose kandidatu į Respublikos Prezidentus padavimo, turėjo būti taikoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostata, draudžianti, [kaip konstatavo Konstitucinis Teismas] asmeniui būti renkamam Respublikos Prezidentu, kuris prieš tai apkaltos proceso pasekoje buvo pašalintas iš šių pareigų. Ši aplinkybė <...> [suponuoja išvadą, kad] teisės aktų galiojimo laiko atžvilgiu principai pažeisti nebuvo <...>.“

36. 2004 m. liepos 15 d. Seimas priėmė Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą, pagal kurį Seimo nariu negalėjo būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų.

D. Baudžiamasis procesas pareiškėjo atžvilgiu

37. 2004 m. rudenį Generalinis prokuroras nutraukė tyrimą dėl įtarimų, kad eidamas savo pareigas pareiškėjas piktnaudžiavo tarnybine padėtimi privačios įmonės naudai (Baudžiamojo kodekso 228 straipsnis).

38. Nenurodytą dieną pareiškėjui buvo pateikti kaltinimai dėl informacijos, kuri yra valstybės paslaptis, atskleidimo (Baudžiamojo kodekso 125 straipsnio 1 dalis). 2004 m. spalio 25 d. Vilniaus apygardos teismas išteisino pareiškėją nesurinkus pakankamai įrodymų. 2005 m. kovo 1 d. Lietuvos apeliacinis teismas panaikino šį nuosprendį ir pripažino pareiškėją kaltu, tačiau pripažino, kad dėl aplinkybių pasikeitimo, t. y. pareiškėjo pašalinimo iš prezidento pareigų ir draudimo jam užimti renkamas pareigas yra pagrindas jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukti baudžiamąją bylą. 2005 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį ir paliko galioti Vilniaus apygardos teismo išteisinamąjį nuosprendį.

E. Baudžiamasis procesas J. B. atžvilgiu

39. J. B. buvo nuteistas už tai, kad grasindamas pagarsinti pareiškėją diskredituojančią informaciją, jei jis nesilaikys pažado paskirti jį patarėju (žr. 19 punktą pirmiau), siekdamas naudoti ir „panaudodamas psichinę prievartą reikalavo iš valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens atlikti veiksmus ar nuo jų susilaikyti“ (Baudžiamojo kodekso 287 straipsnio 1 dalis). Jam buvo skirta 10 000 litų, t. y. maždaug 2 900 eurų dydžio bauda (2004 m. lapkričio 22 d. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo bei 2005 m. balandžio 6 d. Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiai ir 2005 m. spalio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis).

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Konstitucinio Teismo kompetencija

40. Konstitucinis Teismas yra kompetentingas spręsti, ar Respublikos Prezidento aktai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams (Konstitucijos 102, 105 ir 106 straipsniai). Respublikos Prezidento aktai netenka teisinės galios, jeigu Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad jie prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 107 straipsnis).

41. Konstitucinio Teismo sprendimai turi įstatyminę galią ir yra galutiniai (Konstitucijos 107 straipsnis)¹. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnis).

42. Konstitucinis Teismas taip pat teikia išvadas, ar prezidento, kuriam pradėtas apkaltos procesas, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 105 straipsnis). Šios Teismo išvados yra neskundžiamos (Konstitucinio Teismo įstatymo 83 straipsnio 2 dalis), tačiau galutinai klausimus dėl įtarimų, dėl kurių buvo pradėtas apkaltos procesas, pagrįstumo, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalis, taip pat žr. toliau).

43. Konstitucijos 104 straipsnyje numatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Konstitucija.

44. Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje numatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjas nusišalina ar gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo, *inter alia*, jeigu jis ar ji yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis ar yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta byla.

B. Apkaltos procesas

45. Konstitucijos 86 straipsnyje numatyta, kad Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas ir kol eina savo pareigas, jis negali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn, tačiau pagal Konstitucijos 74 straipsnį jį ar ją, *inter alia* šiurkščiai pažeidusį Konstituciją ar sulaužiusį priesaiką galima pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka. Šį sprendimą priima Seimas (Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalis).

46. Pagal Seimo Statuto 227 ir 228 straipsnius apkaltos procesas yra parlamentinė procedūra, kurią Seimas taiko aukščiausias pareigas einantiems pareigūnams – Respublikos Prezidentui, parlamento nariams, dėl jų veiksmų, diskredituojančių valdžių autoritetą, padarytų einant pareigas. Apkaltos procesą turi teisę inicijuoti ne mažesnė kaip ¼ Seimo narių grupė jei manoma, kad minėtas pareigūnas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir/arba sulaužė priesaiką ir/arba yra įtariamas

¹ Konstitucijos 107 str. tekste numatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

padaręs nusikaltimą (Seimo statuto 229 ir 230 straipsniai). Šis procesas vyksta pagal baudžiamojo proceso taisykles (Seimo statuto 246 straipsnio 3 dalis).

47. Gavęs siūlymą pradėti apkaltos procesą, Seimas sudaro specialiąją tyrimo komisiją, kurios posėdžiai yra uždari (Seimo statuto 238 straipsnis), juose pagal baudžiamojo proceso taisykles išklausomi procese dalyvaujančių asmenų parodymai, apklausiami liudytojai ir ekspertai (Seimo statuto 239 straipsnis). Savo išvadą, ar yra pagrindo pradėti apkaltos procesą, komisija teikia Seimui (Seimo statuto 241 straipsnis). Jeigu Seimas viešame posėdyje nusprendžia, kad toks pagrindas yra, jis kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Seimo statuto 240 straipsnis ir Konstitucijos 106 straipsnis). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadamis (Konstitucijos 105 straipsnis), Seimas atlieka tyrimą (taip pat laikydamasis pagrindinių baudžiamojo proceso taisyklių) ir galutinai nusprendžia, ar asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas procesas, turi būti pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, atsižvelgiant į turimus įrodymus ir liudytojų parodymus (Seimo statuto 246–258 ir 260 straipsniai, Konstitucijos 74 straipsnis ir 107 straipsnio 3 dalis).

48. 2004 m. kovo 31 d. išvadoje byloje Nr. 14/04 (žr. 27 punktą pirmiau) Konstitucinis Teismas pateikė šiuos išaiškinimus:

„<...> Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Seimas, sprenddamas, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, negali paneigti, negali pakeisti, negali kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados, kad konkretūs Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai. Tokie Seimo įgaliojimai Konstitucijoje nenumatyti. [Tokia] išvada <...> susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas.

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą pašalinti Respublikos Prezidentą iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka gali tik Seimas.

Vadinasi, Konstitucijoje yra nustatytos skirtingos Seimo ir Konstitucinio Teismo funkcijos apkaltos procese ir nustatyti šioms funkcijoms įgyvendinti reikalingi atitinkami įgaliojimai: Konstitucinis Teismas sprendžia, ar Respublikos Prezidento konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ir pateikia Seimui išvadą (Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktas), o Seimas, jeigu Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sprendžia, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų (Konstitucijos 74 straipsnis). <...> [P]agal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį Seimas turi įgaliojimus spręsti ne tai, ar konkretūs Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja Konstitucijai, bet tai, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų.

Pažymėtina, jog konstitucine nuostata, kad tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti (teikti išvadą), ar Respublikos Prezidento konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, Konstitucijoje yra įtvirtinta garantija Respublikos Prezidentui, kad jam nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė. Vadinasi, jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Respublikos Prezidento veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, Seimas negali apkaltos proceso tvarka pašalinti Respublikos Prezidento iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą. <...>“

49. Be konstitucinės atsakomybės, asmeniui, pašalintam iš valstybinių pareigų, gali būti taikoma ir bendro pobūdžio teisinė atsakomybė.

50. Pagal 1999 m. gegužės 11 d. Konstitucinio Teismo nutarimą dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai “apkaltos tvarka pritaikyta konstitucinė sankcija yra negrįžtamojo pobūdžio”. Tame pačiame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad apkaltos procesui taikomi teisingo teismo principai, o tai reiškia, kad asmuo, kuriam taikoma apkalta, „turi turėti teisę būti išklausytas ir teisiškai garantuotą galimybę ginti savo teises“.

C. Prezidento ir Seimo narių rinkimai

51. Konstitucijos 56 straipsnyje numatyta:

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

„Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei ir rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų bei nuolat gyvena Lietuvoje.

Seimo nariais negali būti renkami asmenys, nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį, taip pat asmenys, teismo pripažinti neveiksniais.“

52. Kaip minėta pirmiau, 2004 m. gegužės 4 d. Seimas pakeitė Prezidento rinkimų įstatymą, papildęs jį šia nuostata:

„Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai.“

Po 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimo (žr. 34 punktą pirmiau) Seimas priėmė Seimo rinkimų įstatymo pakeitimus, pagal kuriuos Seimo nariu negalėjo būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą.

53. Konstitucijoje taip pat numatyta:

59 straipsnis

„<...> Išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai.

Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato. <...>“

78 straipsnis

„Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis pagal kilmę, ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje, jeigu jam iki rinkimų dienos yra suėję ne mažiau kaip keturiasdešimt metų ir jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu.

Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.“

Tas pats asmuo Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės.

79 straipsnis

„Kandidatu į Respublikos Prezidentus įregistruojamas Lietuvos Respublikos pilietis, atitinkantis 78 straipsnio pirmosios dalies sąlygas ir surinkęs ne mažiau kaip 20 tūkstančių rinkėjų parašų.

Kandidatų į Respublikos Prezidento vietą skaičius neribojamas.“

54. Konstitucijos 82 straipsnyje numatyta:

„Išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti <...> po to kai Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams – Seimo nariams, prisiekia Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.

Prisiekia ir perrinktas Respublikos Prezidentas.

Respublikos Prezidento priesaikos aktą pasirašo jis pats ir Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jo nesant - vienas iš Konstitucinio Teismo teisėjų.“

55. Pagal Prezidento įstatymo 3 straipsnį išrinktasis Prezidentas duoda šią priesaiką:

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

"Aš, (vardas, pavardė),

prisiekiu Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, gerbti ir vykdyti įstatymus, saugoti Lietuvos žemių vientisumą;

prisiekiu sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas;

prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. <...>“

D. Kitos nuostatos

56. Konstitucijos 29 straipsnyje numatyta, kad „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs.“ Konstitucijos 84 straipsnio 21 punkte numatyta, kad Respublikos Prezidentas “įstatymo nustatyta tvarka teikia Lietuvos Respublikos pilietybę”.

57. Pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Respublikos Prezidentas gali suteikti Lietuvos pilietybę nusipelnusiems Lietuvos Respublikai užsienio valstybių piliečiams išimties tvarka netaikydamas įprastų jos suteikimo sąlygų.

58. Konstitucijos 68 ir 71 straipsniuose numatyta:

68 straipsnis

„Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Seime priklauso Seimo nariams, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei.

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi taip pat Lietuvos Respublikos piliečiai. 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą, ir jį Seimas privalo svarstyti.“

71 straipsnis

„Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti.

Jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas.

Referendumu priimtą įstatymą ar kitą aktą ne vėliau kaip per 5 dienas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Respublikos Prezidentas.

Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas.“

III. VENECIJOS KOMISIJOS PRIIMTOS RINKIMŲ GAIRĖS

59. Reikšmingose Rinkimų gairių, priimtų Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) 51-ojoje sesijoje (2002 m. liepos 5–6 d.), ištraukose numatyta:

I. Europos rinkimų paveldo principai

Penki pagrindiniai Europos rinkimų paveldo principai yra *visuotinių, lygių, laisvų, slaptų ir tiesioginių rinkimų teisė*. Be to, rinkimai turi vykti reguliariai.

1. Visuotinė rinkimų teisė

1.1. Taisyklė ir išimtis

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Visuotinė rinkimų teisė iš esmės reiškia, kad visi žmonės turi teisę balsuoti ir būti renkami. Vis dėlto šiai teisei turi ir gali būti taikomos tam tikros sąlygos:

- a. Amžius <...>
- b. Pilietybė <...>
- c. Gyvenamoji vieta <...>
- d. Teisės balsuoti ir būti renkamam atėmimas:

i. nuostata, pagal kurią atimama teisė balsuoti ir būti renkamam, gali būti numatyta tik esant visoms šioms sąlygoms:

- ii. ji turi būti numatyta įstatyme;
- iii. turi būti užtikrintas proporcingumo principas; asmens teisės būti renkamam atėmimo sąlygos gali būti ne tokios griežtos, kaip teisės balsuoti atėmimo;
- iv. atėmimas turi būti pagrįstas psichiniu neįgalumu ar nuteisimu už sunkų nusikaltimą;
- v. be to, politinės teisės gali būti atimtos, o psichinis neįgalumas gali būti pripažintas tik aiškiu pagal įstatymą įsteigto teismo sprendimu <...>“

Aiškinamajame rašte, priimtame Venecijos komisijos 52-ojoje sesijoje (2002 m. spalio 18–19 d.) numatyta, kad (išnaša praleista):

„ <...> galima numatyti *laikino politinių teisių apribojimo sąlygas*, tačiau šios sąlygos privalo atitikti įprastus reikalavimus, taikomus pagrindinių teisių apribojimui, kitaip tariant, jos privalo:

- būti numatytos įstatyme;
- atitikti proporcingumo principą;
- būti pagrįstos psichiniu neįgalumu ar nuteisimu už sunkų nusikaltimą.

Be to, atimti politines teises galima tik aiškiu pagal įstatymą įsteigto teismo sprendimu. Vis dėlto teisių atėmimo dėl psichinio neįgalumo atveju toks aiškus sprendimas gali būti susijęs su neveiksnumo nustatymu, dėl kurio *ipso jure* atimamos pilietinės teisės.

Asmenų teisės būti renkamiems atėmimo sąlygos gali būti ne tokios griežtos kaip teisės balsuoti atėmimo, nes galimas poveikis valstybinių pareigų užėmimui, ir gali būti pagrįstai neleidžiama būti renkamiems asmenims, kurių veikla einant tokias pareigas pažeistų svarbesnį viešąjį interesą. <...>“

IV. EUROPOS TARYBOS VALSTYBIŲ NARIŲ TEISĖ IR PRAKTIKA, SUSIJUSI SU APKALTA

60. Terminas „apkalta“ reiškia formalų kaltinimo pareiškimo procesą kuriuo įstatymų leidžiamoji valdžia gali pašalinti valstybės vadovą, aukštas pareigas užimantį pareigūną ar teisėją iš pareigų už įstatymų ar Konstitucijos pažeidimą. Iš esmės apkaltos tikslas yra leisti iškelti baudžiamąją bylą teisme tam tikro asmens atžvilgiu, tačiau praktikoje rezultatas nebūtinai būna toks.

61. Daugumos Europos Tarybos valstybių narių, kurios yra respublikos, teisės sistemose specialiomis nuostatomis reglamentuojamas valstybės vadovo apkaltos procesas (Airija, Albanija, Austrija, Azerbaidžanas, Bulgarija, Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija, Čekija, Graikija, Gruzija, Italija, Juodkalnija, Kroatija, Lenkija, Lietuva, Moldavija, Prancūzija, Rumunija, Rusija, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Turkija, Ukraina, Vengrija ir Vokietija). Pagrindai pradėti apkaltos procesą gali būti tokie (apie Lietuvą žr. 46 punktą pirmiau): Konstitucijos pažeidimas ar kenkimas konstitucinei santvarkai (Austrija, Bulgarija, Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija, Graikija, Gruzija, Kroatija, Moldavija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Vengrija, Vokietija), valstybės išdavimas (Bulgarija, Čekija, Graikija, Italija, Kipras, Prancūzija, Rumunija, Rusija, Suomija), teisės pažeidimas (Vengrija, Vokietija), paprastas ar sunkus nusikaltimas (Rusija, Suomija) ar nemoralus elgesys (Airija).

62. Daugumoje šių respublikų apkaltos procesas neturi tiesioginio poveikio iš pareigų pašalinto valstybės vadovo rinkimų ar kitoms politinėms teisėms. Tačiau Austrijoje, jeigu Federacijos Prezidentas pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka ir jei yra ypač sunkinančių aplinkybių, Konstitucinis Teismas gali laikinai atimti „politines teises“. Panašiai yra Lenkijoje,

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

kurioje specialusis teismas, kompetentingas spręsti tokias bylas, be prezidento pašalinimo iš pareigų gali laikinai atimti jo ar jos tam tikras politines teises (bendras draudimas būti renkamam 10 metų, draudimas panašų laikotarpį užimti tam tikras pareigas ir ordinų bei kitų garbės titulų atėmimas). Čekijoje ir Slovakijoje asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka, visam laikui netenka teisės būti renkamas prezidentu, bet gali būti kandidatu kituose rinkimuose. Rusijoje jam ar jai draudžiama tik būti renkamam prezidentu rinkimuose, surengtuose dėl jo ar jos pašalinimo iš pareigų.

TEISĖ

I. DĖL KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO 1, 2 IR 3 DALIŲ, 7 STRAIPSNIO IR 7 PROTOKOLO 4 STRAIPSNIO PAŽEIDIMO

63. Pareiškėjas teigė, kad dviejuose Konstituciniame Teisme vykusiuose procesuose dėl dekreto Nr. 40 ir per apkaltą jam pateiktų kaltinimų esmės nagrinėjimo tariamai buvo pažeista jo teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Jis nurodė, kad Konstitucinis Teismas negalėjo būti laikomas nepriklausomu ir nešališku dėl Konstitucinio Teismo pirmininko ir Seimo nario, jo atžvilgiu inicijavusio procesą, sąmokslą. Taip pat jis pažymėjo, kad minėtas teismas vėliau pateikė viešą atsakymą į jo pateiktus kaltinimus šališkumu. 2006 m. lapkričio 30 d. pateiktame savo pareiškimo papildyme pareiškėjas nurodė, kad tai, jog Konstitucinis Teismas patvirtino Seimo 2004 m. kovo 25 d. pareiškime išdėstytas išvadas, įrodo, kad dėl minėto sąmokslą teismas patyrė didelį spaudimą iš parlamento. Jis taip pat teigė, kad negalėjo veiksmingai gintis, ir kad apkaltos proceso metu jo advokatams nebuvo leista susipažinti su tam tikrais slaptais dokumentais, kuriuos nagrinėjo specialioji tyrimo komisija, ir kad pateikęs išvadas faktų ir „kaltės“ klausimais, Konstitucinis Teismas viršijo savo įgaliojimus. Pareiškėjas rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi ir 3 dalies b punktu, kuriuose numatyta:

„1. Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamąjį kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas.<...>

3. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises:

<...>

b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasiręgti savo gynybai;

<...>“

Be to, kitame savo pareiškimo papildyme, pateiktame 2005 m. rugsėjo 30 d. pareiškėjas teigė, kad pagrįsdamas nuolatinį draudimą užimti renkamas pareigas tuo, kad visuomet išliks abejonė dėl bet kokios konstitucinės priesaikos, kurią jis duotų, patikimumo, Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu nustatė kaltės prezumpciją, todėl buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis. 2006 m. lapkričio 30 d. pateiktame pareiškimo papildyme jis teigė, kad 2004 m. kovo 25 d. pareiškimu Seimas pažeidė tą pačią nuostatą, kurioje numatyta:

„2. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.“

2005 m. rugsėjo 30 d. pareiškimo papildyme pareiškėjas taip pat skundėsi, kad po apkaltos proceso jam skirta sankcija, t.y. pašalinimas iš pareigų ir uždraudimas būti renkamam visą gyvenimą, yra kur kas griežtesnė nei baudžiamajame įstatyme numatytos bausmės už panašius nusikaltimus, tuo labiau, kad draudimas užimti renkamas pareigas visą gyvenimą nenumatytas įstatyme ir yra mažų mažiausiai „keistas“. Tuo remdamasis pareiškėjas teigė, kad tariamai buvo pažeistas Konvencijos 7 straipsnis, kuriame numatyta:

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

„1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliaudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.“

Galiausiai pareiškėjas teigė, kad apkaltos procesas ir po to jam iškelta baudžiamoji byla prilygo teisimui du kartus už tą patį nusikaltimą. Jis rėmėsi Konvencijos 7 protokolo 4 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta:

„1. Niekas negali būti tos pačios valstybės institucijų vėl persekiojamas ar baudžiamas už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo išteisintas arba nuteistas nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą.“

64. Teismas pirmiausia privalo nustatyti, ar nuostatos, kuriomis remiasi pareiškėjas, taikytinos šioje byloje.

65. Dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies Teismas pakartoja, kad to, jog procesas vyko konstituciniame teisme, nepakanka, kad jis nepatektų į šios nuostatos taikymo sritį. Reikia nustatyti, ar proceso Konstituciniame Teisme metu buvo ar nebuvo „sprendžiamas“ pareiškėjo „civilinio pobūdžio teisės ir pareigos“ ar jam pareikšto „baudžiamojo kaltinimo klausimas“ (žr. *Pierre-Bloch v. France*, 1997-10-21, 48 punktas, Reports of Judgments and Decisions 1997-VI).

66. Pirmasis procesas buvo susijęs su dekretu, kurį pareiškėjas išleido naudodamasis prezidento įgaliojimais ir kuriuo „išimties tvarka“ suteikė Lietuvos Respublikos pilietybę J. B., atitiktimi Konstitucijai ir Pilietybės įstatymui. Antrojo proceso tikslas buvo nustatyti, ar eidamas prezidento pareigas pareiškėjas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ar sulaužė konstitucinę priesaiką. Taigi yra aišku, kad aptariamai procesai nebuvo susiję su pareiškėjo civilinio pobūdžio teisių ar pareigų nustatymu.

Kad konstatuotų, jog jie nebuvo susiję ir su „baudžiamojo kaltinimo klausimais“, Teismui pakanka nustatyti, kad juose Konstitucinis Teismas pareiškėjui neskyrė sankcijos. Žinoma, Teismas šiuo aspektu pažymi, kad antrasis procesas buvo Seimo pradėto apkaltos proceso dalis, kurio tikslas buvo nustatyti, ar pareiškėjas turėtų toliau eiti prezidento pareigas ir galėtų būti renkamas. Tačiau bet kuriuo atveju, apkaltos proceso Lietuvos Prezidentui dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar prezidento priesaikos sulaužymo kontekste šios priemonės – pašalinimas iš pareigų ir (vėlesnis) draudimas būti renkamam, yra susijusios su valstybės vadovo konstitucine atsakomybe, todėl, atsižvelgiant į jų tikslą, jos nepatenka į „baudžiamąją“ sferą. Be to, svarbiausia, kad sprendimą pašalinti prezidentą iš pareigų priima ne Konstitucinis Teismas, o parlamentas.

67. Taigi Teismas daro išvadą, kad minėtų procesų Konstituciniame Teisme atžvilgiu Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis netaikytina nei civiliniu, nei baudžiamuoju aspektu.

68. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, taip pat darytina išvada, kad minėtuose procesuose pareiškėjas nebuvo „kaltinamas nusikaltimo padarymu“ Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies požiūriu, ar „nuteistas“ arba „persekiojamas ar baudžiamas už nusikaltimą“ 7 Protokolo 4 straipsnio 1 dalies požiūriu, ir procesas nesibaigė jo „nuteisimu už nusikaltimą“ ar „bausmės“ skyrimu Konvencijos 7 straipsnio požiūriu. Šios nuostatos šioje byloje taip pat netaikytinos.

69. Darytina išvada, kad ši pareiškimo dalis yra *ratione materiae* nesuderinama su Konvencijos nuostatomis 35 straipsnio 3 dalies požiūriu ir turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 4 dalį.

II. DĖL KONVENCIJOS 1 PROTOKOLO 3 STRAIPSNIO PAŽEIDIMO

70. 2005 m. rugsėjo 30 d. pateiktame savo pareiškimo papildyme pareiškėjas skundėsi dėl to, kad visam gyvenimui buvo pašalintas iš pareigų, į kurias buvo išrinktas, teigdamas, jog nuolatinis

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

draudimas kandidatuoti rinkimuose, nors jis buvo populiarus politikas, prieštarauja pačiai laisvų rinkimų esmei ir yra visiškai neproporcinga priemonė. 2006 m. lapkričio 30 d. pateiktame savo pareiškimo papildyme jis taip pat teigė, kad rinkimų įstatymų pakeitimai, priimti po jo pašalinimo iš pareigų, buvo savavališki ir sukurti tam, kad ateityje jis negalėtų užimti jokių valstybinių pareigų. Jis rėmėsi 1 Protokolo 3 straipsniu, kuriame numatyta:

„Aukštosios Susitariančiosios Šalys įsipareigoja pagrįstais terminais organizuoti laisvus rinkimus, kai yra slaptai balsuojama, kad sudarytų tokias sąlygas, kurios garantuotų žmonių nuomonės raiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas.“

A. Priimtinumai

1. 1 Protokolo 3 straipsnio taikymas

71. Teismas pakartoja, kad 1 Protokolo 3 straipsnis taikomas tik „įstatymų leidybos institucijų“ rinkimams.

72. Atsižvelgiant į Lietuvos konstitucinę santvarką, nekyla abejonių, kad 1 Protokolo 3 straipsnis taikomas Seimo narių rinkimams. Kita vertus, jis netaikomas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimams. Taigi, kiek tai susiję su pareiškėjo skundais dėl jo pašalinimo iš pareigų ar draudimo būti renkamam prezidentu, ši pareiškimo dalis yra *ratione materiae* nesuderinama su Konvencijos nuostatomis pagal 35 straipsnio 3 dalį ir turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

2. Vidaus teisinės gynybos priemonių panaudojimas

73. Vyriausybė teigė, kad parlamento rinkimai vyko 2004 ir 2008 metais, o pareiškėjas neišreiškė noro juose kandidatuoti. Jei jo kandidatūrą būtų buvę atsisakyta registruoti, jis būtų galėjęs kreiptis į administracinius teismus, kurie tuomet būtų galėję prašyti Konstitucinio Teismo įvertinti 2004 m. liepos 15 d. priimtų Seimo rinkimų įstatymo pakeitimų konstitucingumą. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad būdamas Lietuvos Prezidentu pareiškėjas galėjo kreiptis į Konstitucinį Teismą remdamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsniu su prašymu paaiškinti 1999 m. gegužės 11 d. priimtą nutarimą, kuriuo buvo nustatyta, jog apkaltos tvarka pritaikyta konstitucinė sankcija yra „negrįžtamojo pobūdžio“, ir paprašyti paaiškinti, ar tai reiškia draudimą būti renkamam visą gyvenimą. Tuomet, siekdamas išvengti tokių padarinių, jis būtų turėjęs galimybę atsistatydinti. Trumpai tariant, Vyriausybė tvirtino, kad ši pareiškimo dalis turėtų būti paskelbta nepriimtina dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo.

74. Atsakydamas pareiškėjas teigė, kad kadangi 2004 m. gegužės 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas labai aiškiai pasisakė, jog draudimas būti renkamam visą gyvenimą yra pašalinimo iš prezidento pareigų padarinys, buvo aišku, kad jį ne tik būtų buvę atsisakyta registruoti kandidatūrai 2004 ir 2008 metų parlamento rinkimuose, bet ir bet kokios vėlesnės priemonės nebūtų buvusios sėkmingos. Jis pridūrė, kad kreipimasis į Konstitucinį Teismą pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnį dėl 1999 m. gegužės 11 d. nutarimo išaiškinimo būtų buvęs neveiksmingas, kadangi apibūdinimo „negrįžtamojo pobūdžio“ prasmė buvo neabejotina. Galiausiai dėl argumento, kad jis būtų išvengęs apkaltos, jei būtų atsistatydinęs, jo nuomone, nereikia pasisakyti.

75. Teismas pakartoja, kad 35 straipsnio paskirtis yra sudaryti Susitariančiosioms Šalims galimybę užkirsti kelią ar ištaisyti tariamai jų padarytus pažeidimus prieš tai, kai dėl jų bus kreiptasi į Teismą. Taigi pirmiausia Teismui teiktinas skundas privalo būti bent iš esmės pateiktas atitinkamiems nacionaliniams teismams, laikantis formalių vidaus teisės reikalavimų ir nustatytų terminų. Nepaisant to, privaloma panaudoti tik veiksmingas ir suteikiančias galimybę atitaistyti tariamą pažeidimą priemones (tarp daugelio kitų žr. *Remli v. France*, 1996-04-23, 33 punktas, *Reports* 1996-II). Konkrečiau, pagal Konvencijos 35 straipsnį reikalaujama, kad būtų panaudotos tik tos priemonės, kurios yra susijusios su tariamais pažeidimais ir tuo pat metu yra prieinamos ir

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

pakankamos; turi būti pakankamai aišku ne tik teoriškai, bet ir praktiškai, kad tokios priemonės yra, priešingu atveju jos neatitiks prieinamumo ir veiksmingumo reikalavimų (pvz., žr. *Selmouni v. France* [GC], no. 25803/94, 75 punktas, ECHR 1999-V). Jei valstybė atsakovė teigia, kad nebuvo panaudotos vidaus teisinės gynybos priemonės, ji ir privalo įrodyti, kad šios įvairios sąlygos buvo įvykdytos (tarp daugelio kitų, žr. *Johnston and Others v. Ireland*, 1986-12-18, 45 punktas, Series A no. 112, ir *Selmouni, loc. cit.*).

76. Šioje byloje Teismas pastebi, kad savo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas nustatė, jog iš prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą pašalintas asmuo niekada nebegalės būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu ar eiti kitas pareigas, kuriose pagal Konstituciją reikia duoti priesaiką. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 107 straipsnį Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatyminę galią ir yra galutiniai. Be to, kaip savo rašytinėse pastabose nurodė Vyriausybė, Konstitucinį Teismą saisto jo paties precedentai. Taigi atsisakymo registruoti pareiškėją kandidatu Seimo rinkimuose tikrai nebūtų pavykę apskusti sėkmingai. Iš tiesų Vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 28 d. sprendimas iliustruoja šį aspektą, kadangi jame Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. išvadoms buvo suteikta lemiamą reikšmę atmetant pareiškėjo skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos atsisakymo registruoti jį kandidatu 2004 m. Prezidento rinkimuose.

77. Teismas taip pat atsižvelgia į Vyriausybės argumentą, jog pareiškėjas prieš tai galėjo kreiptis į Konstitucinį Teismą išaiškinimo, ar pašalinimas iš pareigų lemia draudimą visam gyvenimui būti renkamam, ir, jei atsakymas būtų buvęs teigiamas, jis būtų galėjęs atsistatydinti iki balsavimo dėl jo pašalinimo iš pareigų. Vis dėlto toks prašymas negalėjo pagreitinti ypatingos pareiškėjo situacijos nagrinėjimo 1 Protokolo 3 straipsnio tikslais. Taip pat jam būtų reikėję savanoriškai atsistatydinti iš prezidento pareigų ir taip susitaikyti su tokia ribojančia sąlyga, kad ginčijama priemonė jokių būdu negalėjo būti laikoma „prieinama“. Todėl ji negali būti laikoma vidaus teisinės gynybos priemone, kurią reikėjo panaudoti pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį.

78. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, darytina išvada, kad Vyriausybė neįrodė, jog pareiškėjui buvo prieinama Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies reikalavimus atitinkanti priemonė.

3. Dėl šešių mėnesių termino

79. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas pirmą kartą suformulavo skundą dėl 1 Protokolo 3 straipsnio 2005 m. rugsėjo 30 d. pateiktame savo pareiškimo papildyme, t. y. praėjus daugiau kaip šešioms mėnesiams nuo galutinio vidaus institucijos sprendimo (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo). Taigi Vyriausybė tvirtino, kad ši pareiškimo dalis buvo pateikta pavėluotai ir todėl yra nepriimtina.

80. Pareiškėjas atsakydamas nurodė, kad iš esmės jis jau buvo suformulavęs skundą pagal 1 Protokolo 3 straipsnį savo pareiškime, taigi, 2005 m. rugsėjo 30 d. pateiktame papildyme buvo tik išplėtoti argumentai, kuriuos jis jau buvo pateikęs Teismui per Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje nustatytą šešių mėnesių terminą. Šiuo atžvilgiu jis nurodė *Ringeisen prieš Austriją* sprendimą (1971-07-16, 90 punktas, Series A no. 13), kuriame Teismas pasisakė, kad prie pradinių pareiškimų galima pridėti „papildomus dokumentus“, kuriais siekiama „užpildyti spragas ar paaiškinti neaiškius dalykus“.

81. Teismas, kaip ir Vyriausybė, pažymi, kad pareiškėjas savo pareiškime neformulavo šio skundo net iš esmės. Pirmą kartą jis jį paminėjo 2005 m. rugsėjo 30 d. pateiktame pareiškimo papildyme, praėjus daugiau kaip šešioms mėnesiams nuo tada, kai Konstitucinis Teismas priėmė 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą, kuriuo išaiškino, kad asmuo, iš prezidento pareigų pašalintas dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar sulaužęs konstitucinę priesaiką, daugiau niekada negalės būti renkamas, be kita ko, Seimo nariu (žr. 34 punktą pirmiau), ir nuo atitinkamų 2004 m. liepos 15 d. Seimo rinkimų įstatymo pakeitimų priėmimo.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

82. Vis dėlto reikia atsižvelgti į šios bylos ypatybes. Teismas šiuo atžvilgiu pažymi, kad, kiek tai susiję su teise būti renkamam į parlamentą pagal 1 Protokolo 3 straipsnį, pareiškėjo skundas remiasi bendromis nuostatomis, pagal kurias šiuo atveju nebuvo individualios įgyvendinimo priemonės, kurią būtų galima skųsti, ir tuomet būtų priimtas „galutinis sprendimas“, nuo kurio būtų skaičiuojamas Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje nustatytas šešių mėnesių terminas. Reikia pripažinti, kad iš pirmo žvilgsnio galėjo pasirodyti, jog pareiškėjas galėjo bandyti registruotis kandidatu parlamento rinkimuose po to, kai buvo pašalintas iš pareigų, ir jei jį būtų buvę atsisakyta registruoti, jis būtų galėjęs kreiptis į administracinius teismus remdamasis Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsniu. Vis dėlto, kaip minėta pirmiau, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą, tokia priemonė šioje byloje nebūtų buvusi veiksminga, ir negalima iš pareiškėjo reikalauti panaudoti priemonę, kuri neatitinka veiksmingumo reikalavimo (žr. 76 punktą pirmiau).

83. Taigi atrodo, kad pareiškėjo skundas susijęs ne su tam tikru laiku priimtu aktu, ir netgi ne su ilgalaikiu tokio akto poveikiu, bet su 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriuo nustatyta, jog asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo, niekada nebegalės būti renkamas (tarp kitų pareigybių) Seimo nariu, ir su 2004 m. liepos 15 d. priimtais atitinkamais Seimo rinkimų įstatymo pakeitimais. Taigi jis skundžiasi dėl nuostatų, lemiančių besitęsiančią situaciją, kurios atžvilgiu nėra jokios jam prieinamos vidaus teisinės gynybos priemonės. Vis dėlto, kaip pažymėjo Europos žmogaus teisių komisija nutarime *De Becker prieš Belgiją* (1958-06-09, no. 214/56, Yearbook 2), Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje nustatytą šešių mėnesių terminą pateisina Aukštųjų Susitariančiųjų Šalių noras užkirsti kelią tam, kad būtų nuolat ginčijami jau priimti sprendimai. Nors tai yra „teisėtas rūpinimasis tvarka, stabilumu ir taika“, jis negali trukdyti nagrinėti nuolatinio pobūdžio situacijos, kuri nėra praeities dalykas, o vis dar tęsiasi ir pareiškėjui nėra prieinama jokia vidaus teisinės gynybos priemonė; kadangi nėra jokio pagrindo taikyti taisyklę, negali būti keliamas ir klausimas dėl to, kad praėjus tam tikram laikui jam taikomas draudimas praras aktualumą. Komisija taip pat pridūrė, kad, atitinkamai, „kai gaunamas pareiškimas, susijęs su teisės nuostatos, dėl kurios atsiranda nuolatinio pobūdžio situacija, kuri nėra praeities dalykas, bet vis dar tęsiasi ir nėra jokios vidaus teisinės gynybos priemonės, kurią galėtų panaudoti pareiškėjas, problema dėl [Konvencijos] 26 straipsnyje [(galiojančios redakcijos 35 straipsnio 1 dalyje)] nustatyto šešių mėnesių termino gali kilti tik jei tokia situacija nustotų egzistuoti; [...] šios bylos aplinkybėmis yra taip, tarsi tariamas pažeidimas kartotųsi kasdien, todėl šešių mėnesių terminas nepradedamas skaičiuoti“. Pats Teismas vėliau taikė šį principą, taigi jis sprendė dėl daugelio pareiškimų, susijusių su įstatymų nuostatomis, dėl kurių nebuvo priimami individualūs sprendimai pareiškėjų atžvilgiu, bet kuriomis buvo sukurta nuolatinio pobūdžio situacija, ir kurie buvo pateikti praėjus daugiau nei šešiemis mėnesiais nuo ginčijamų nuostatų įsigaliojimo, esmės (pvz., žr. *Hirst v. the United Kingdom (no. 2)* [GC], no. 74025/01, ECHR 2005-IX, ir *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 ir 34836/06, ECHR 2009-...).

84. Šioje byloje pareiškėjui nėra prieinama vidaus teisinės gynybos priemonė, o situacija, dėl kurios jis skundžiasi, tikrai nėra pasibaigusi. Todėl negalima teigti, kad ši pareiškimo dalis pateikta pavėluotai.

4. Konvencijos 17 straipsnio taikymas

85. Vyriausybė teigė, kad jei pareiškėjas galėtų dalyvauti parlamento rinkimuose po to, kai sulaužė konstitucinę priesaiką, tai prieštarautų bendriesiems Teismo praktikoje suformuluotiems su demokratijos apsauga susijusiems principams. Ji pridūrė, kad tikrasis pareiškėjo tikslas buvo 2004 m. birželio 13 d. vykusiuose rinkimuose būti perrinktam Prezidentu, o ne tapti Seimo nariu. Vyriausybės teigimu, pareiškėjas siekė panaudoti Konvencijos mechanizmą tam, kad įgyvendintų politinį revanšą ir atgautų aukščiausias valstybines pareigas.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

86. Pareiškėjas atsakydamas tvirtino, kad jo tikslas buvo Teismo sprendimas, pagal kurį jam būtų leista dalyvauti parlamento ir Prezidento rinkimuose, ir kad šis tikslas nėra piktnaudžiavimas teisėmis, kaip numatyta Konvencijos 17 straipsnyje.

87. Teismas pirmiausia pakartoja, kad „17 straipsnio tikslas, kiek tai susiję su grupėmis ar individais, yra užkirsti jiems kelią iš Konvencijos kildinti teisę užsiimti bet kokia veikla ar atlikti bet kokius veiksmus, kuriais siekiama sunaikinti bet kurią teisę ar laisvę, numatytą Konvencijoje; [...] todėl nei vienas asmuo negali naudotis Konvencijos nuostatomis tam, kad atliktų veiksmus, kuriais siekiama sunaikinti minėtas teises ir laisves [...]“ (žr. *Lawless v. Ireland*, 1961-07-01, 7 punktas, 45–46 psl., Series A no. 3).

Kadangi pagrindinis 17 straipsnio tikslas yra, kitais žodžiais tariant, neleisti individams ar jų grupėms, kurios turi totalitarinių siekių, savanaudiškai panaudoti Konvencijoje išdėstytus principus savo interesams (žr. *W.P. and Others v. Poland* (dec.), no. 42264/98, ECHR 2004-VII, ir *Norwood v. the United Kingdom*, no. 23131/03, ECHR 2004-XI), šis straipsnis taikomas tik išskirtiniais pagrindais ir ypatingais atvejais, kaip aiškiai matyti iš Teismo praktikos.

88. Teismas konkrečiai yra nustatęs, kad „pastabos, tiesiogiai nukreiptos prieš Konvencijos pagrindines vertybes“, atžvilgiu apsauga pagal Konvencijos 10 straipsnį panaikinama 17 straipsniu (žr. *Lehideux and Isorni v. France*, 1998-09-23, 53 punktas, *Reports* 1998-VII, ir *Garaudy v. France* (dec.), no. 65831/01, ECHR 2003-IX). Taigi *Garaudy* byloje (ibid.), susijusioje su knygos, kurioje buvo sistemingai neigiami nacių vykdyti nusikaltimai prieš žydus, autoriaus nuteisimu už nusikaltimų žmoniškumui neigimą, Teismas pripažino pareiškėjo skundą pagal 10 straipsnį nesuderinamu su Konvencijos nuostatomis *ratione materiae*. Teismas šią išvadą padarė remdamasis pastebėjimu, kad pareiškėjo knygos turinys ir esminė mintis, o tuo pačiu ir jos tikslas, buvo aiškiai revizionistiniai, todėl prieštaravo pagrindinėms Konvencijos ir demokratijos vertybėms, o būtent, teisingumui ir taikai, bei iš šio pastebėjimo padarė išvadą, kad jis siekė iškreipti tikrąjį 10 straipsnio tikslą, naudodamasis teise į saviraiškos laisvę tikslams, kurie prieštarauja Konvencijos tekstui ir dvasiai (taip pat žr. *Witzsch v. Germany* (dec.), no. 4785/03, 2005-12-13). Teismas padarė tokią pat išvadą, pvz., *Norwood* ((dec.), cituota pirmiau) ir *Pavel Ivanov prieš Rusiją* ((dec.), no. 35222/04, 2007-02-20) bylose, susijusiose su naudojimu saviraiškos laisve, atitinkamai, islamofobiškais ar antisemitiniais tikslais. *Orban ir kiti prieš Prancūziją* (no. 20985/05, 35 punktas, 2005-01-15) byloje Teismas pažymėjo, kad teiginiai, kuriais nedviprasmiškai siekiama pateisinti tokius karo nusikaltimus kaip kankinimai ar mirties bausmės įvykdymas be teismo, taip pat prilygsta tikrojo 10 straipsnio tikslo iškraipymui. Taip pat Teismas nusprendė, kad pagal Konvencijos 17 straipsnį asociacijai, kurios memorandumas turi antisemitišką prasmę, siekiančiai užginčyti jos uždraudimą, neleidžiama remtis teise į asociacijos laisvę pagal Konvencijos 11 straipsnį, pažymėjęs, kad pareiškėjai iš esmės siekė pasinaudoti minėtu straipsniu kaip konvencinės teisės užsiimti Konvencijos tekstui ir dvasiai prieštaraujančia veikla pagrindu (žr. *W. P. ir kiti*, cituota pirmiau).

89. Šioje byloje nėra požymių, kad pareiškėjas siekė tokio pobūdžio tikslo. Jis pagrįstai rėmėsi 1 Protokolo 3 straipsniu, ginčydamas draudimą užimti renkamas pareigas, ir siekdamas Teismo sprendimo, kurį vykdant jam, tikėtina, būtų leista dalyvauti parlamento rinkimuose. Kitaip tariant, jis siekia atgauti galimybę visiškai naudotis teise, kuri pagal Konvenciją suteikiama iš esmės visiems žmonėms ir kurią, jo teigimu, iš jo neteislingai atėmė Lietuvos institucijos, taigi Vyriausybės teiginys, kad tikrasis pareiškėjo tikslas yra būti perrinktu Lietuvos Prezidentu, šiame kontekste nėra reikšmingas. Taigi Konvencijos 17 straipsnis netaikytinas.

5. Išvada

90. Kiek pareiškėjo skundas susijęs su jo pašalinimu iš pareigų ar draudimu dalyvauti Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimuose, ši pareiškimo dalis turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 4 dalį.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Kiek tai susiję su pareiškėjo negalėjimu būti renkamam į Seimą, ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus fakto ir teisės klausimus, kuriuos galima išspręsti tik išnagrinėjus bylą iš esmės, todėl ši pareiškimo dalis nėra aiškiai nepagrįsta pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalį. Jokio kito pagrindo paskelbti ją nepriimtina nenustatyta. Taigi šia apimtimi pareiškimas turi būti paskelbtas priimtiniu.

B. Esmė*1. Šalių teiginiai***(a) Vyriausybė**

91. Visų pirma Vyriausybė pažymėjo, kad principas, jog asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo, nebegali dalyvauti Prezidento ar parlamento rinkimuose, kilo iš Konstitucinio Teismo Konstitucijos išaiškinimo. Tai buvo ne nauja teisėjų sukurta taisyklė, pirmą kartą Konstitucinio Teismo pritaikyta pareiškėjo byloje, o „numanoma“ Konstitucijos nuostata, kurią teismas paprasčiausiai patvirtino. Vyriausybė nurodė, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra galutiniai ir privalomi visiems, taip pat ir pačiam teismui, ir kad „numanomos“ Konstitucijos nuostatos, kaip ir tikrasis jos tekstas, gali būti pakeistos tik keičiant Konstituciją. Taip pat ji pabrėžė, kad šioje byloje Konstitucinio Teismo padarytos išvados nebuvo nenumatomos, ypač atsižvelgiant į tai, jog 1999 m. kovo² 11 d. nutarime (žr. 50 punktą pirmiau) teismas pažymėjo, kad konstitucinė sankcija dėl pašalinimo iš pareigų yra negrįžtama; taigi jo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas atitiko ankstesnę praktiką.

92. Taip pat Vyriausybė pažymėjo, kad ginčijamas apribojimas, kuris taikomas tik pasyviajam 1 Protokolo 3 straipsnyje numatytos teisės aspektui, taikomas ne asmeniškai pareiškėjui, o asmenų kategorijai, kuriai jis neginčytinai priklauso.

Vyriausybė pridūrė, kad apribojimu buvo siekiama užkirsti kelią šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją ar sulaužiusiems konstitucinę priesaiką asmenims užimti pareigas, kurias einant pagal Konstituciją privaloma duoti priesaiką, todėl juo buvo siekiama teisėto tikslo – ne tik išsaugoti demokratinę santvarką, bet ir „apginti nacionalinį saugumą“.

Vyriausybės teigimu, atsižvelgiant į tai, kam kilo grėsmė, apribojimo negalima laikyti neproporcingu. Šiuo atžvilgiu ji pabrėžė, kad toks aukščiausių valdžios institucijų – ypač valstybės vadovo – elgesys pakirto žmonių pasitikėjimą valstybės institucijomis bei kėlė rimtą ir neišvengiamą pavojų demokratijai ir konstitucinei santvarkai. Be to, remdamasi *Ždanoka prieš Latviją* byla [DK] (no. 58278/00, 100 ir 103 punktai, ECHR 2006-IV), ji akcentavo šioje srityje valstybėms suteiktą plačią vertinimo laisvę, ir, remdamasi „pajėgios apsiginti demokratijos“ koncepcija, pabrėžė būtinybę atsižvelgti į politinio konteksto, kuriame buvo pritaikyta ginčijama priemonė, raidą; vienos valstybės sistemos požiūriu nepriimtinos ypatybės gali būti pateisinamos kitoje sistemoje. Šiuo aspektu Vyriausybė pažymėjo, kad Lietuva buvo demokratinė valstybė tik nuo 1918 iki 1940 m. bei nuo 1990 m., todėl joje nėra ilgametės demokratijos tradicijos, visuomenė dar ne visiškai atsikratė „totalitarinio okupacinio režimo liekanų“, įskaitant korupciją ir visuomenės pasitikėjimo valstybės institucijomis stoką, ir politikoje pasitaiko daug netinkamo ir neetiško elgesio pavyzdžių. Taigi pagal Lietuvos politinę, istorinę, kultūrinę ir konstitucinę situaciją ginčijama priemonė yra pateisinama, nors tvirtai nusistovėjusioje demokratinėje santvarkoje ir galėtų atrodyti per griežta. Tokia pozicija šiuo atveju yra dar labiau įtikinama, kadangi valstybės vadovas yra institucija, kuriai tauta patikėjo konstitucinės santvarkos ir demokratijos apsaugos bei gynimo pareigą. Galiausiai tai, kad nėra bendro Europos valstybių sutarimo šiuo klausimu, patvirtina, jog nusprendusi, kad asmenims, pašalintiems iš pareigų apkaltos tvarka, visam laikui draudžiama eiti renkamas pareigas, Lietuva veikė savo vertinimo laisvės ribose.

² Turimas omenyje 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

93. Be to, remdamasi *Ždanoka* byla (cituota pirmiau, 112–114 punktai), Vyriausybė pabrėžė, kad asmenų, kuriems pareiškėjui skirtas draudimas turės poveikį, kategorija yra aiškiai ir tiksliai apibrėžta, o taikomos taisyklės užtikrina aukščiausio laipsnio individualizavimo galimybes ir garantuoja savivalės nebuvimą. Šiuo atžvilgiu Vyriausybė pažymėjo, kad apkaltos procese dalyvavo dvi institucijos: Seimas ir Konstitucinis Teismas. Tik pirmasis galėjo jį inicijuoti ir tik antrasis galėjo nuspręsti, ar buvo pažeista Konstitucija arba sulaužyta priesaika. Tik Konstituciniam Teismui nustatčius tokį pažeidimą Seimas galėjo atitinkamą asmenį pašalinti iš pareigų (be to, tam reikėjo 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos). Vyriausybė taip pat nurodė, kad apkaltos procesas buvo teismo pobūdžio, jame buvo taikomos baudžiamojo proceso taisyklės, šiame procese Seimui pirmininkavo ne vienas iš jo narių, o Aukščiausiojo Teismo narys, o sprendime buvo nurodyti motyvai ir jis buvo priimtas po objektyvaus ir viešo bylos aplinkybių tyrimo. Be to, šioje byloje pareiškėjas turėjo galimybę išvengti „visiškos“ konstitucinės atsakomybės, jei po 2004 m. kovo 31 d. Konstitucinio Teismo išvados būtų atsistatydinęs – tokiu atveju jis būtų išvengęs pašalinimo iš pareigų ir su tuo susijusio draudimo būti renkamam.

(b) pareiškėjas

94. Pareiškėjo teigimu, Konstitucinio Teismo išvada, kad pašalinimas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar konstitucinės priesaikos sulaužymą yra negrįžtamas, ta apimtimi, jog jo negalima nuginčyti net visuotiniu balsavimu, yra pernelyg griežta. Tai ypač akivaizdu jo byloje, kadangi nors kaltinimai, kuriais buvo pagrįstas jo pašalinimas iš pareigų, buvo baudžiamojo pobūdžio, po to, kai jam buvo panaikintas imunitetas, jis dėl jų arba nebuvo patrauktas baudžiamajon atsakomybėn, arba buvo išteisintas. Taigi jam taikoma nuolatinė sankcija, pagrįsta ginčytinu sprendimu, priimtu teismo, kuris atrodė šališkas, atsižvelgus į veiksmus, sudarančius baudžiamojo nusikaltimo sudėtį, dėl kurių jis arba buvo išteisintas, arba nebuvo patrauktas baudžiamajon atsakomybėn.

95. Pareiškėjas, kuris taip pat rėmėsi *Ždanoka* byloje (cituota pirmiau) Teismo suformuluotais principais, teigė, kad net darant prielaidą, jog siekiamas tikslas buvo teisėtas, jo byloje buvo nepriimtina jo siekti per Konstitucijos pažeidimus, pvz., taikant įstatymą atgal ar neužtikrinant teisingo teismo.

Taip pat jis tvirtino, kad jo teisės, numatytos 1 Protokolo 3 straipsnyje, suvaržymas buvo neproporcingas, kadangi jis nebuvo apibrėžtas laiko terminu. Šiuo aspektu pažymėjęs, kad *Ždanoka* byloje Kolegija (2004 m. birželio 17 d. sprendimas) dėl šios priežasties nustatė minėto straipsnio pažeidimą, pareiškėjas tvirtino, jog kadangi privalomas Konstitucinio Teismo nutarimų pobūdis reiškia, kad draudimas yra visam laikui, jo byloje panaši išvada būtų dar labiau įtikinama. Nors vis dėlto pripažino, kad Europos žmogaus teisių komisija keliose bylose priėjo priešingos išvados, jis pažymėjo, jog visos tos bylos buvo susijusios su asmenimis, pripažintais kaltais dėl itin sunkių nusikaltimų, pvz. karo nusikaltimų ar valstybės išdavimo, tuo tarpu jis nebuvo nuteistas už jokių nusikaltimų dėl veiksmų, buvusių pagrindu uždrausti jam dalyvauti rinkimuose.

Be to, pagrįsdamas draudimo asmeniui, kuris būdamas prezidentu sulaužė konstitucinę priesaiką, eiti renkamas pareigas, termino nebuvimą pasakymu, kad visuomet išliks abejonė dėl bet kokios priesaikos, kurią jis turėtų duoti, jei vėl būtų išrinktas, patikimumo, Konstitucinis Teismas suteikė šiai priemonei prevencinį tikslą, dėl kurio užuot buvus pateisinama priemonė tik tapo dar neproporcingesnė. Pareiškėjo teigimu, tai prilygo „kaltės prezumpcijai“.

2. Teismo vertinimas**(a) Bendrieji principai**

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

96. Teismas remiasi bendraisiais 1 Protokolo 3 straipsnio principais, suformuluotais šiuose sprendimuose: *Mathieu-Mohin ir Clerfayt prieš Belgiją* (1987-03-02, 46–54 punktai, Series A no. 113); *Hirst* (cituota pirmiau, 56–62 punktai), *Ždanoka* (cituota pirmiau, 102–115 punktai); *Adamsons prieš Latviją* (no. 3669/03, 111 punktas, ECHR 2008-...) ir *Tănase prieš Moldovą* [DK] (no. 7/08, 154–162 punktai, ECHR 2010-...).

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, 1 Protokolo 3 straipsnis, kuriame numatytas pagrindinis veiksmingos politinės demokratijos principas ir kuris dėl to yra ypač svarbus Konvencijos sistemoje, apima subjektinę teisę balsuoti ir būti renkamam (žr. *Mathieu-Mohin and Clerfayt*, cituota pirmiau, 47–51 punktai; *Hirst*, cituota pirmiau, 57–58 punktai; *Ždanoka*, cituota pirmiau, 102–103 punktai ir *Tănase*, cituota pirmiau, 154–155 punktai).

Nors šios teisės yra svarbios, jos nėra absoliučios. Galimi „numanomi apribojimai“, o Susitariančiosiems Šalims šioje srityje turi būti suteikta vertinimo laisvė (žr. *Mathieu-Mohin and Clerfayt*, cituota pirmiau, 52 punktas; *Hirst*, cituota pirmiau, 60 punktas; ir *Ždanoka*, cituota pirmiau, 103 punktas). Šioje srityje vertinimo laisvės ribos yra plačios, kadangi yra daug būdų organizuoti ir įgyvendinti rinkimų sistemas bei daugybė, *inter alia*, istorinio vystymosi, kultūrų įvairovės ir politinės minties Europoje skirtumų, iš kurių kiekviena Susitariančioji Šalis formuoja savo demokratijos viziją (žr. *Hirst*, cituota pirmiau, 61 punktas; ir *Ždanoka, loc. cit.*).

Todėl 1 Protokolo 3 straipsnio taikymo požiūriu bet kokius rinkimų įstatymus ar rinkimų sistemą reikia vertinti atsižvelgiant į atitinkamos šalies politinę raidą; savybės, kurios būtų nepriimtinos vienos sistemos atžvilgiu, gali būti pateisinamos kitos [sistemos] atžvilgiu, bent jau kol pasirinkta sistema sudaro sąlygas, užtikrinančias „žmonių nuomonės raiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas“ (žr. *Mathieu-Mohin and Clerfayt*, cituota pirmiau, 54 punktas; *Ždanoka*, cituota pirmiau, 106 ir 115 punktai ir *Tănase*, cituota pirmiau, 157 punktas).

Konkrečiau, Susitariančiosiems Šalims suteikta daug laisvės nustatant kriterijus, kurie lemia asmens teisę būti renkamam, ir apskritai, jos gali nustatyti griežtesnius reikalavimus šiuo atžvilgiu, nei asmenų teisės balsuoti atžvilgiu (žr. *Ždanoka*, cituota pirmiau, 115 punktas; *Adamsons*, cituota pirmiau, 111 punktas ir *Tănase*, cituota pirmiau, 156 punktas).

Vis dėlto, nors vertinimo laisvės ribos plačios, jos nėra visa apimančios. Ar buvo laikomasi 1 Protokolo 3 straipsnyje nustatytų reikalavimų, galutinai sprendžia Teismas. Turi būti užtikrinta, kad nustatyti suvaržymai neapriboja ginčijamos teisės tiek, kad būtų paneigta pati jos esmė ar ji netektų veiksmingumo; kad siekiama teisėto tikslo; kad priemonės, kurių buvo imtasi, nėra neproporcingos. Konkrečiai, tokios priemonės neturi kliudyti „žmonių nuomonės raiškos laisvei renkant įstatymų leidybos institucijas“ (*Mathieu-Mohin and Clerfayt*, cituota pirmiau, 52 punktas; *Hirst*, cituota pirmiau, 62 punktas; *Ždanoka*, cituota pirmiau, 104 punktas ir *Tănase*, cituota pirmiau, 157 ir 161 punktai).

(b) Šių principų taikymas nagrinėjamoje byloje

97. Paskutinėje Didžiosios Kolegijos byloje dėl 1 Protokolo 3 straipsnio Teismas nagrinėjo, ar buvo apribotos pareiškėjo teisės pagal minėtą straipsnį, pridūres, kad toks apribojimas reikštų pažeidimą, nebent atitiktų teisėtumo reikalavimus, juo būtų siekiama teisėto tikslo ir jis būtų proporcingas; tuomet Teismas sprendė, ar šios sąlygos buvo įvykdytos (žr. *Tănase*, cituota pirmiau, 162 ir 163–180 punktai).

98. Taip pat ir šioje byloje Teismas pirmiausia pažymi, kad pareiškėjas, kaip buvęs Lietuvos Prezidentas, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, priklauso asmenų, kuriuos tiesiogiai paveikė 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarime ir 2004 m. liepos 15 d. įstatyme išdėstyta taisyklė, kategorijai. Kadangi iš pareiškėjo buvo atimta bet kokia galimybė tapti kandidatu parlamento rinkimuose, jis turi teisę teigti, kad jam buvo apribotas naudojimasis teise būti renkamam.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

99. Spręsdamas, ar apribojimas yra teisėtas, Teismas pažymi, jog iš 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimo ir 2004 m. liepos 15 d. įstatymo yra aišku, kad asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka, netenka teisės dalyvauti Seimo rinkimuose.

Teismas pažymi, jog pareiškėjas skundžiasi, kad ši taisyklė buvo pritaikyta atgaline data. Vis dėlto Teismas pakartoja, kad pagal 1 Protokolo 3 straipsnį jis privalo nagrinėti tik pareiškėjo negalėjimą būti renkamam į Seimą. Šiaip ar taip, ginčijama taisyklė, tiek, kiek ji lemia teisės būti renkamam netekimą, pareiškėjo byloje nebuvo taikoma atgal. Iš tikrųjų pirmieji parlamento rinkimai, kuriuose jam buvo užkirstas kelias dalyvauti, įvyko 2004 m. spalio mėnesį, praėjus daug laiko nuo pirmiau minėto nutarimo ir įstatymo priėmimo.

100. Dėl siekiamo tikslo, atsižvelgiant į tai, kad 1 Protokolo 3 straipsnyje nėra „teisėtų tikslų“ sąrašo, kuriuo būtų galima pagrįsti naudojimosi juo garantuojamomis teisėmis suvaržymus, ir jame nenurodomi tikslai, išvardinti Konvencijos 8 ir 11 straipsniuose, Susitariančiosios Šalys gali remtis tikslu, nepaminėtu šiuose straipsniuose, jei jis suderinamas su teisės viršenybės principu ir bendraisiais Konvencijos tikslais (pvz., žr. *Ždanoka*, cituota pirmiau, 115 punktas).

Teismas mano, kad tokios pozicijos turi būti laikomasi ir šioje byloje. Pareiškėjui skirtas draudimas yra jo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka padarinys, pagal Seimo Statutą šio proceso tikslas – nustatyti aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinę atsakomybę už einant pareigas atliktus veiksmus, kuriais buvo pakenkta valdžios institucijų patikimumui. Remiantis Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 24 d.³ nutarime išdėstytais priežastimis, ši priemonė yra demokratijos savisaugos mechanizmo per „viešą ir demokratinę [užimančiųjų valstybines pareigas] kontrolę“ dalis, ir ja siekiama neleisti dalyvauti įstatymų leidyboje aukštas pareigas ėjusiems asmenims, kurie šturkščiai pažeidė Konstituciją ar sulaužė duotą konstitucinę priesaiką. Kaip teigė Vyriausybė, priemone siekiama išsaugoti demokratinę tvarką, o tai yra teisėtas tikslas 1 Protokolo 3 straipsnio požiūriu (pvz., žr. *Ždanoka*, cituota pirmiau, 118 punktas).

101. Vertinant apribojimo proporcingumą visų pirma reiktų pabrėžti, kad 1 Protokolo 3 straipsnyje neatmetama galimybė taikyti rinkimų teisės apribojimus asmenims, kurie, pvz., šturkščiai piktnaudžiavo valstybės tarnyba ar kurių elgesys galėjo pakenkti teisės viršenybės principui ar demokratijos pagrindams (pvz., žr. *Ždanoka*, cituota pirmiau, 110 punktas). Ši byla susijusi su tokio pobūdžio aplinkybėmis. Apkaltos proceso metu Konstitucinis Teismas nustatė, kad eidamas prezidento pareigas ir neteisėtai vadovaudamasis savo asmeniniais interesais suteikęs Lietuvos pilietybę J. B., atskleidęs pastarajam valstybės paslaptį, informuodamas, kad jį seka slaptosios tarnybos, ir pasinaudojęs savo statusu darydamas spaudimą privačiai bendrovei sau artimų asmenų naudai, pareiškėjas šturkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė savo konstitucinę priesaiką. Remdamasis šiomis išvadomis Seimas pašalina pareiškėją iš pareigų, o to padarinys yra jo negalėjimas tapti parlamento nariu.

102. Be to, kaip Teismas pažymėjo pirmiau, asmenų, kuriems taikomas draudimas, kategorija yra labai aiškiai apibrėžta įstatyme, ir kaip buvęs Prezidentas, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šturkštų Konstitucijos pažeidimą ar konstitucinės priesaikos sulaužymą, pareiškėjas tai grupei neabejotinai priklauso. Iš tiesų tai niekada nebuvo ginčijama. Taigi yra aiški sąsaja tarp draudimo pareiškėjui eiti renkamas pareigas ir jo elgesio bei situacijos. Todėl tai, kad jam pritaikytas draudimas nebuvo pagrįstas konkrečiu teismo, išnagrinėjusio jo proporcingumą ir individualias bylos aplinkybes, sprendimu, nėra lemiamas faktas (pvz., žr. *Hirst*, cituota pirmiau, 71 punktas; *Ždanoka*, cituota pirmiau, 113–114, 115 (d) ir 128 punktai; ir *Adamsons*, cituota pirmiau, 124–125 punktai), ypač todėl, kad išvadą, jog jis pažeidė Konstituciją ir sulaužė savo konstitucinę priesaiką, padarė Konstitucinis Teismas, kuriame užtikrinamos teisminės institucijos garantijos.

Aiškinant plačiau, Teismas pažymi, kad apkaltos proceso, po kurio aukštas valstybės pareigūnas gali būti pašalintas iš pareigų ir jam gali būti uždrausta būti renkamam, atžvilgiu vidaus teisėje numatyta nemažai garantijų, saugančių su tuo susijusius asmenis nuo savavališko elgesio.

³ Turėtų būti 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Pirmiausia, iš Konstitucinio Teismo praktikos ir Seimo Statuto matyti, kad apkaltos procese taikomos baudžiamojo proceso taisyklės ir teisingo teismo principai (žr. 46 ir 50 punktus pirmiau). Be to, nors teisę priimti sprendimą inicijuoti tokį procesą dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar konstitucinės priesaikos sulaužymo ir galutinį sprendimą pašalinti aukštas pareigas einantį asmenį iš pareigų turi politinė institucija, t. y. Seimas, ar buvo pažeista Konstitucija, sprendžia teisminė institucija – Konstitucinis Teismas; jei teismas nenustato tokio pažeidimo, Seimas negali pašalinti pareigūno iš pareigų. Taip pat vykstant apkaltos procesui Seimui pirmininkauja ne vienas iš jo narių, o Aukščiausiojo Teismo teisėjas, o pašalinti asmenį iš pareigų galima tik trijų penktadalių visų narių balsų dauguma motyvuotu sprendimu. Galiausiai konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis Teismas pažymi, kad advokato atstovaujamas pareiškėjas davė parodymus Seimo ir Konstitucinio Teismo viešuose posėdžiuose.

103. Kaip bebūtų, Teismas, nors ir nenori nei sumenkinti pareiškėjo elgesio, susijusio su jo konstitucinėmis pareigomis, sunkumo, nei kvestionuoti jo pašalinimo iš prezidento pareigų principo, vis dėlto atkreipia dėmesį į jo pašalinimo padarinių apimtį įgyvendinant 1 Protokolo 3 straipsnyje įtvirtintą teisę; kaip šiuo metu numatyta pagal pozityviąją konstitucinę teisę, jam visam laikui ir negrįžtamai atimta galimybė būti renkamam į parlamentą. Tokia sankcija atrodo dar griežtesnė dėl to, kad dėl pašalinimo iš pareigų pareiškėjas neteko galimybės ne tik tapti parlamento nariu, bet ir eiti bet kokias kitas pareigas, kurioms užimti pagal Konstituciją būtina duoti priesaiką (žr. 34 punktą pirmiau).

104. Žinoma, Vyriausybė tvirtino, kad šioje byloje vertinant proporcingumą, reikėtų atsižvelgti į vietos politinio konteksto, kuriame buvo taikomas draudimo užimti renkamas pareigas principas, raidą. Teismas tam neprieštarauja. Šiuo atžvilgiu Teismas atkreipia dėmesį į Vyriausybės argumentą, jog tokioje nesenoje demokratijoje, kaip (Vyriausybės teigimu) Lietuva, nėra nepagrįsta, kad valstybė mano esant būtina sustiprinti elektorato vykdomą kontrolę, taikydama griežtus teisės principus, tokius, kaip nagrinėjamas šioje byloje, t. y. nuolatinio ir negrįžtamo pobūdžio draudimas būti renkamam į parlamentą. Vis dėlto sprendimą uždrausti aukštam pareigūnui, kuris pasirodė esąs netinkamas eiti savo pareigas, kada nors tapti parlamento nariu visų pirma turėtų priimti rinkėjai, kurie rinkimuose turi galimybę pasirinkti, ar vėl pasitikėti atitinkamu asmeniu. Tai akivaizdu iš 1 Protokolo 3 straipsnio formuluotės, kurioje minima „žmonių nuomonės raiškos laisvė renkant įstatymų leidybos institucijas“.

Vis dėlto, kaip teigė Vyriausybė, negali būti neatsižvelgiama į ypatingas Lietuvos Prezidento pareigas. Pats būdamas „institucija“ ir „personifikuojantis“ valstybę, Prezidentas turi atitikti lūkesčius, kad bus pavyzdžiu, o jo vieta Lietuvos institucijų sistemoje yra toli gražu ne simbolinė. Konkrečiai, jis turi svarbių prerogatyvų įstatymų leidybos procese, kadangi turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę (Konstitucijos 68 straipsnis) ir galimybę grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti pasirašymui ir paskelbimui pateiktą įstatymą (Konstitucijos 71 straipsnis). Teismo manymu, suprantama, kad valstybė turėtų šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar konstitucinės priesaikos sulaužymą laikyti ypač rimtu dalyku, reikalaujančiu griežtos reakcijos, kai tokius veiksmus padaro minėtas pareigas einantis asmuo.

105. Tačiau to nepakanka Teismui įtikinti, kad nuolatinis ir negrįžtamas draudimas pareiškėjui būti renkamam, kaip bendrojo pobūdžio nuostatos rezultatas, yra proporcingas atsakas į reikalavimus saugoti demokratinę santvarką. Šiuo atžvilgiu Teismas patvirtina, kad „žmonių nuomonės raiškos laisvė renkant įstatymų leidybos institucijas“ privalo būti užtikrinta visais atvejais.

106. Pirmiausia Teismas pažymi, kad Lietuvos pozicija šioje srityje yra išimtis Europoje. Daugumoje valstybių Europos Tarybos narių, kurios yra respublikos ir valstybės vadovui gali būti pradėtas apkaltos procesas, apkalta neturi tiesioginio poveikio atitinkamo asmens rinkimų teisėms. Kitose šios kategorijos valstybėse arba nėra tiesioginio poveikio naudojimuisi teise būti renkamam parlamento rinkimuose, arba tam, kad būtų pritaikyti apribojimai, reikia specialaus teismo sprendimo, ir jie nustatomi tam tikram terminui (žr. 62 punktą pirmiau).

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

107. Teismas pastebi, kad šios bylos aplinkybės labai skiriasi nuo Vyriausybės nurodytos *Ždanoka* bylos aplinkybių. Esminis klausimas toje byloje buvo įstatymo nuostata, pagal kurią asmenims, kurie, kaip ir pareiškėja, „po 1991 m. sausio 13 d. aktyviai dalyvavo“ Latvijos Komunistų partijoje (LKP), buvo uždrausta būti renkamiems į parlamentą. Minėtą nuostatą priėmė Parlamentas, atsižvelgęs į tai, kad netrukus po 1990 m. gegužės 4 d. Nepriklausomybės deklaracijos paskelbimo minėta partija 1991 m. sausio ir rugpjūčio mėnesiais organizavo pasikėsinimus įvykdyti perversmus prieš naujai suformuotą demokratinį režimą ir jiems vadovavo. Ypač atkreipęs dėmesį į tai, kad atsižvelgiant į istorinį ir politinį kontekstą, kuriame ginčijama priemonė buvo priimta, įstatymų leidėjas pagrįstai darė prielaidą, jog LKP vadovai laikėsi antidemokratinų pažiūrų. Teismas padarė išvadą, kad nebuvo 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimo. Konkrečiai, Teismas nustatė, kad nors tokia priemonė negalėtų būti laikoma pagrįsta, pvz., valstybės su seniai įtvirtinta demokratinė institucijų sistema atžvilgiu, ji gali būti laikoma tinkama Latvijoje, atsižvelgiant į istorinį ir politinį kontekstą, kuriame ji buvo priimta, ir į grėsmę naujai demokratinei tvarkai, kilusią dėl atgimstančių idėjų, kurios, jei joms būtų leista įsigalėti, būtų pajėgios atkurti totalitarinį režimą (žr. *Ždanoka*, cituota pirmiau, 132–136 punktai, taip pat žr. *Adamsons*, cituota pirmiau, 113 punktas). Vis dėlto, nepaisant akivaizdžių šių dviejų bylų konteksto skirtumų, Teismas, nemenkindamas pareiškėjo elgesio, susijusio su jo konstituciniais įsipareigojimais, sunkumo, pažymi, kad jam pritaikyto draudimo reikšmė Lietuvos demokratinės santvarkos išsaugojimui yra nepalyginama.

108. Teismas taip pat pažymi, kad nustatęs, jog *Ždanoka* byloje pažeidimo nebuvo, jis laikė ypač svarbiu faktą, kad, pirma, Latvijos parlamentas periodiškai peržiūri nagrinėjamą nuostatą, antra, Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog apribojimui turi būti nustatytas terminas. Jis taip pat padarė išvadą, kad Latvijos parlamentas turėtų nuolat peržiūrėti apribojimą, numatant galimybę jo atsisakyti anksčiau, ir pridūrė, jog tokia išvada yra dar labiau pagrįsta, atsižvelgiant į stabilesnę situaciją Latvijoje, *inter alia* dėl visiškos integracijos į Europą, nurodydamas, kad jei Latvijos įstatymų leidėjai nesiims aktyvių veiksmų ta linkme, Teismas gali nuspręsti kitaip (žr. *Ždanoka*, *loc. cit.*).

109. Taigi vertinant tokios bendrojo pobūdžio priemonės, kuria apribojamas naudojimas 1 Protokolo 3 straipsnyje numatytais teisėmis, proporcingumą, lemiamą reikšmę turi būti suteikta termino nustatymui ir galimybei peržiūrėti tokią priemonę. Be to, tokios galimybės reikalingumas susijęs su tuo, kad, kaip minėjo Vyriausybė, vertinant šį klausimą privaloma atsižvelgti į atitinkamos valstybės istorinį ir politinį kontekstą; kadangi toks kontekstas neabejotinai kis, bent jau galimo rinkėjų supratimo apie aplinkybes, lėmusias tokio bendrojo pobūdžio apribojimo nustatymą, aspektu, pradinis apribojimo pagrindimas bėgant laikui gali silpnėti.

110. Šioje byloje nagrinėjamam apribojimui ne tik nenustatytas joks terminas, bet ir jį pagrindžianti taisyklė turi konstitucinį pagrindą. Taigi draudimas pareiškėjui būti renkamam turi nekintamumo atspalvį, sunkiai suderinamą su 1 Protokolo 3 straipsniu. Tai dar vienas pastebimas skirtumas tarp šios ir pirmiau cituotos *Ždanoka* bylos.

111. Galiausiai Teismas pastebi, kad nors nagrinėjama nuostata suformuluota bendrais bruožais ir taikytina visiškai vienodai visiems asmenims, kurių situacija atitinka aiškiai apibrėžtus kriterijus, jos priėmimui daug įtakos turėjo konkrečios aplinkybės.

Šiuo atžvilgiu Teismas pažymi, kad Konstitucijos 56 straipsnio antroje dalyje, kurioje apibrėžta, kokie asmenys negali būti renkami Seimo nariais, nėra nurodyti asmenys, kurie buvo pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Kai Seimas priėmė sprendimą pašalinti pareiškėją iš prezidento pareigų (2004 m. balandžio 6 d.), nebuvo jokios įstatyminės nuostatos, pagal kurią dėl to jam būtų uždrausta būti renkamam. Taigi, kai jis informavo Vyriausiąją rinkimų komisiją apie savo ketinimus dalyvauti Prezidento rinkimuose, turėjusiuose įvykti 2004 m. birželio 13 d., po jo pašalinimo iš pareigų, iš pradžių (2004 m. balandžio 22 d.) komisija nusprendė, kad nėra priežasties jam to neleisti. Tuomet Seimas priėmė Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimus, pagal kuriuos bet kuris asmuo, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, negalėjo būti renkamas Prezidentu, kol

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

nepraėjo penkeri metai, todėl galiausiai komisija atsisakė registruoti pareiškėją kandidatą. Po Seimo narių kreipimosi Konstitucinis Teismas nustatė (2004 m. gegužės 25 d.), kad toks draudimas atitinka Konstituciją, tačiau Konstitucijai prieštarauja termino nustatymas, be to, draudimas taikytinas visoms pareigoms, kurioms užimti pagal Konstituciją reikia duoti priesaiką. Vėliau (2004 m. liepos 15 d.) Seimas priėmė Seimo rinkimų įstatymo pakeitimus, pagal kuriuos bet kuris asmuo, pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, negali būti renkamas parlamento nariu.

Stulbinantis įstatymų leidybos proceso greitis sustiprina įspūdį, jog jis buvo bent jau inspiruotas konkretaus noro neleisti pareiškėjui kandidatuoti Prezidento rinkimuose, surengtuose po jo pašalinimo iš pareigų. Tai, žinoma, nėra lemiamas veiksnys tik įstatymų leidybos institucijų rinkimams taikomo 1 Protokolo 3 straipsnio tikslų požiūriu. Vis dėlto, Teismo nuomone, tai yra papildomas neproporcingo pareiškėjo teisių pagal minėtą straipsnį apribojimo pobūdžio požymis (žr., *mutatis mutandis*, *Tānase*, cituota pirmiau, 179 punktas).

112. Atsižvelgiant į visas pirmiau minėtas aplinkybes, ypač į nuolatinį ir negrįžtamą draudimo pareiškėjui būti renkamam į parlamentą pobūdį, Teismas nustato, kad šis apribojimas yra neproporcingas, ir daro išvadą, kad buvo pažeistas 1 Protokolo 3 straipsnis.

III. DĖL KONVENCIJOS 13 STRAIPSNIO KARTU SU 1 PROTOKOLO 3 STRAIPSNIU TAIKYMO

113. Pareiškėjas skundėsi, kad jam nebuvo prieinama veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo atžvilgiu. Jis rėmėsi Konvencijos 13 straipsniu kartu su 1 Protokolo 3 straipsniu. 13 straipsnyje numatyta:

„Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos [šioje] Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas.“

114. Atsižvelgdamas į tai, kad nustatė 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimą, Teismas laikosi nuomonės, kad pareiškėjas turi „įrodomą reikalavimą“, kuriam iš esmės turėtų būti taikomas Konvencijos 13 straipsnis.

Vis dėlto Teismas pakartoja, kad paprastai dėl priemonių konstitucinių teismų sprendimams ginčyti nebuvimo nekyla klausimo pagal šį straipsnį (pavyzdžiui, žr. *Wendenburg and Others v. Germany* (dec.), no. 71630/01, ECHR 2003-II).

Taip pat Teismas pažymi, kad šioje byloje pareiškėjo skundas susijęs su jo negalėjimu ginčyti Konstitucinio Teismo nutarime, priimtame pagal prašymą dėl atitikties Konstitucijai patikrinimo, suformuluotos taisyklės, kad asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar konstitucinės priesaikos sulaužymo, netenka teisės eiti, tarp kitų, ir parlamento nario pareigų. Vis dėlto pagal Konvencijos 13 straipsnį, kuris neapima garantijos numatyti priemonę, suteikiančią galimybę ginčyti Susitariančiosios Šalies įstatymus nacionalinėje institucijoje tuo pagrindu, kad jie prieštarauja Konvencijai (pvz., žr. *James and Others v. the United Kingdom*, 1986-02-21, 85 punktas, Series A no. 98; *Christine Goodwin v. the United Kingdom* [GC], no. 28957/95, 113 punktas, ECHR 2002-VI; *Roche v. the United Kingdom* [GC], no. 32555/96, 137 punktas, ECHR 2005-X; ir *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria*, no. 33726/03, 47 punktas, 2009-10-01), taip pat negali būti reikalaujama numatyti priemonę, kuri suteiktų galimybę ginčyti įstatyminę galią turintį konstitucinį precedentą. Šioje byloje pareiškėjo skundas pagal Konvencijos 13 straipsnį prieštarauja šiam principui, nes jam skirtas draudimas nustatytas ne individualiu jo atžvilgiu priimtu sprendimu, o taikant pirmiau minėtą taisyklę (žr., *mutatis mutandis*, *Tsonyo Tsonev*, cituota pirmiau, 48 punktas).

115. Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta ir turi būti atmesta kaip nepriimtina pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

IV. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

116. Konvencijos 41 straipsnyje numatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prirėikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

117. Pareiškėjas reikalavo 50 000 eurų kompensacijos neturtinei žalai, patirtai dėl to, kad jam visam gyvenimui buvo atimta teisė būti renkamam, bei dėl to, kad jo atžvilgiu vykęs procesas buvo plačiai nušviestas žiniasklaidoje, atlyginti.

Turtinei žalai atlyginti pareiškėjas reikalavo sumos, atitinkančios keturiasdešimt septynių mėnesių prezidento darbo užmokestį, t. y., iš viso 183 912,88 eurų. Šiuo atžvilgiu jis nurodė, kad jo mėnesinis darbo užmokestis buvo 3 913,04 eurų bei kad jis buvo pašalintas iš pareigų, praėjus trylikai mėnesių iš penkerių metų kadencijos, kuriai jis buvo išrinktas. Taip pat jis reikalavo kompensuoti „galutinę pensiją“, nurodęs, kad pagal Lietuvos įstatymus buvę prezidentai turi teisę į iki gyvos galvos mokamą pensiją, kurią sudaro 50% darbo užmokesčio; kadangi vidutinė gyvenimo trukmė Lietuvoje yra septyniasdešimt septyneri metai, o jam baigus eiti pareigas būtų buvę penkiasdešimt treji, pareiškėjas įvertino šiuo aspektu patirtus nuostolius 586 956 eurų suma.

118. Vyriausybė tvirtino, kad žalos atlyginimo reikalavimas yra nepagrįstas, neįrodytas ir pernelyg didelis. Taip pat ji teigė, kad tarp pareiškėjo nurodytos turtinės žalos ir tariamo 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimo nėra priežastinio ryšio bei kad pareiškėjas nepagrindė savo reikalavimo ir šiuo pagrindu.

119. Teismas pažymi, kad jo nustatytas 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimas nesusijęs su tuo, kaip vyko pareiškėjo apkaltos procesas, ar jo pašalinimu iš prezidento pareigų, o tik su nuolatiniu ir negrįžtamu draudimu jam būti renkamam į parlamentą. Taigi Teismas daro išvadą, kad tarp tariamai patirtos turtinės žalos ir nustatyto Konvencijos pažeidimo nėra priežastinio ryšio bei atmets pareiškėjo reikalavimus šiuo pagrindu. Be to, nors ir nustatęs, kad pareiškėjas turi teisę teigti patyręs neturtinę žalą, Teismas, atsižvelgdamas į konkrečias šios bylos aplinkybes, nusprendžia, jog šią žalą visiškai kompensuoja 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimo pripažinimas.

Teismas taip pat pakartoja, kad pagal Konvencijos 46 straipsnį Susitariančiosios Šalys įsipareigojo vykdyti galutinius Teismo sprendimus visose bylose, kurių šalys jos yra. Be to, pagal Konvenciją, ypač jos 1 straipsnį, ratifikuodamos Konvenciją, Susitariančiosios Šalys įsipareigoja užtikrinti, kad jų vidaus teisė ją atitiktų. Tai reiškia, *inter alia*, kad sprendimas, kuriuo Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą, įpareigoja valstybę atsakovę nustatyti, prižiūrint Ministrų Komitetui, bendrąsias ir/ar, jei reikia, individualiąsias priemones, kurių bus imtasi jos vidaus teisės sistemoje, kad būtų nutrauktas Teismo nustatytas pažeidimas ir, kiek įmanoma, atitaisytos jo pasekmės tokiu būdu kad, kiek tai įmanoma, būtų atkurta situacija, buvusi prieš pažeidimą (pvz., žr. *Assanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, 198 punktas, ECHR 2004-II, ir *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [GC], no. 32772/02, 85 punktas, ECHR 2009-...).

B. Kaštai ir išlaidos

120. Pareiškėjas taip pat reikalavo atlyginti atstovavimo Seime ir Konstituciniame Teisme (35 000 eurų) bei Teisme (39 000 eurų) išlaidas, taip pat savo ir savo advokato kelionių į Didžiosios Kolegijos posėdį Strasbūre išlaidas (įvertintas 2 500 eurų).

121. Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjas nepateikė jokių šiuos reikalavimus patvirtinančių įrodymų, taip pat, kad jis neįrodė, jog vidaus procesuose patirtoms išlaidoms atlyginti reikalaujama

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

suma (nepagrįsta) buvo būtina, kad būtų užkirstas kelias tariamam 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimui. Be to, Vyriausybė tvirtino, kad su procesu Teisme susijusios išlaidos yra pernelyg didelės.

122. Teismas pažymi, kad procesuose Konstituciniame Teisme ir Seime nebuvo siekiama „užkirsti kelią ar atitaisyti“ nustatytąjį Konvencijos pažeidimą (pvz., žr. *Zimmermann and Steiner v. Switzerland*, 1983-07-13, 36 punktas, Series A no. 66; *Lallement v. France*, no. 46044/99, 34 punktas, 2002-04-11; ir *Frérot v. France*, no. 70204/01, 77 punktas, 2007-06-12), kadangi pažeidimas buvo nustatytas tik dėl pareiškėjo negalėjimo būti renkamam į parlamentą. Taigi pareiškėjas neturi teisės reikalauti atlyginti su šiais procesais susijusių išlaidų.

Dėl išlaidų, patirtų proceso Teisme metu, tarp jų ir susijusių su 2010 m. balandžio 28 d. posėdžiu, Teismas pakartoja, kad kaštai it išlaidos yra atlyginami tik tokia apimtimi, kiek jie buvo pareiškėjo realiai patirti, būtini ir protingo dydžio. Be to, pagal Teismo reglamento 66 taisyklės 2 ir 3 dalis reikalaujama, kad pareiškėjas pateiktų detalią informaciją apie visus reikalavimus kartu su juos pagrindžiančiais susijusiais dokumentais, o to nepadarius, Teismas gali atmesti visus reikalavimus ar jų dalį (pvz., žr. *Frérot, loc. cit.*). Šioje byloje, atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas nepateikė jokių savo reikalavimus pagrindžiančių dokumentų, Teismas nusprendžia atmesti juos visus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS

1. Vienbalsiai *skelbia* pareiškėjo skundus pagal Konvencijos 6 ir 7 straipsnius bei 7 Protokolo 4 straipsnį nepriimtinais;
2. Vienbalsiai *skelbia* skundą pagal 1 Protokolo 3 straipsnį, kiek jis susijęs su pareiškėjo pašalinimu iš pareigų ir teisės būti renkamam Lietuvos Prezidentu atėmimu, nepriimtiniu;
3. Balsų dauguma *skelbia* skundą pagal 1 Protokolo 3 straipsnį, kiek jis susijęs su pareiškėjo negalėjimu būti renkamam į Seimą, priimtiniu;
4. Vienbalsiai *skelbia* skundą pagal Konvencijos 13 straipsnį kartu su 1 Protokolo 3 straipsniu nepriimtiniu;
5. Keturiolika balsų prieš tris *nusprendžia*, kad buvo pažeistas 1 Protokolo 3 straipsnis dėl pareiškėjo negalėjimo būti renkamam į Seimą;
6. Vienbalsiai *nusprendžia*, kad pareiškėjo patirtą neturtinę žalą visiškai atlygina pažeidimo pripažinimas;
7. Vienbalsiai *atmeta* kitus pareiškėjo reikalavimus dėl teisingo atlyginimo.

Surašyta anglų ir prancūzų kalbomis ir paskelbta viešame posėdyje Žmogaus teisių pastate Strasbūre 2011 m. sausio 6 d.

Michael O'Boyle
Kanclerio pavaduotojas

Jean-Paul Costa
Pirmininkas

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

Pagal Konvencijos 45 straipsnio 2 dalį ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 dalį prie šio sprendimo pridedama iš dalies prieštaraujanti atskiroji teisėjo Costa nuomonė, prie kurio prisijungė teisėjai Tsotsoria ir Baka.

J.-P. C.
M. O'B

IŠ DALIES PRIEŠTARAUJANTI ATSKIROJI TEISĖJO COSTA NUOMONĖ, PRIE KURIOS
PRISIJUNGĖ TEISĖJAI TSOTSORIA IR BAKA

(Vertimas)

1. Aš nesutinku su Didžiosios kolegijos daugumos nuomone, išdėstyta šiame sprendime. Mano nepritartis yra tik dalinis, bet susijęs su dviem, mano nuomone, reikšmingais klausimais. Pradėsiu nuo bendrų pastebėjimų.

2. Byla yra politinė. Pareiškėjas Rolandas Paksas buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu tiesioginiuose visuotiniuose rinkimuose ir ėjo valstybės vadovo pareigas nuo 2003 m. vasario 26 d. iki 2004 m. balandžio 6 d. Pastarąją dieną Lietuvos parlamentas (Seimas) pašalino jį iš prezidento pareigų už šiurkščius Konstitucinio Teismo nustatytus Konstitucijos pažeidimus. Byla yra ne tik politinė, bet ir neįprasta, nes apkaltos procesai yra reti Europoje ir kitur pasaulyje bei beveik niekada neįvykdomi iki galo. Pavyzdžiui, Richard Nixon, trisdešimt septintasis Jungtinių Valstijų Prezidentas, atsistatydino 1974 m. rugpjūtį, kad išvengtų apkaltos, kuri tapo tikėtina po *Watergate* skandalo. Visai neseniai, 2004 m., Pietų Korėjos Parlamentas pradėjo apkaltos procesą valstybės Prezidentui, bet po dviejų mėnesių Konstitucinis Teismas paskelbė apkaltos procesą negaliojančiu.

Apkaltos koncepcija, ir išimtinė savo pobūdžiu, ir atgrasanti dėl pasekmių, turi labai seną istoriją. Savo darbe *Droit constitutionnel* (PUF, Thémis, Paris, 2004, p. 47) profesorai Vlad Constantinesco ir Stéphane Pierré-Caps pabrėžia, kad 1742 m. britų Ministras Pirmininkas Robert Walpole ir jo ministrai atsistatydino gresiant apkaltai, tą patį padarė lordas North ir jo ministrai 1782 m. Žinoma, šis britų institutas, ateinantis iš keturiolikto amžiaus, įkvėpė Jungtines Valstijas, kuriose vis dėlto buvo (ir tebėra) prezidentinė, o ne parlamentinė sistema.

3. Mano nuomone, dauguma teisingai atmetė keletą skundų kaip *ratione materiae* nesuderinamų su Konvencija ir jos protokolais. Jie taikė gerai žinomą jurisprudenciją, kylančią iš bylos *Pierre-Bloch prieš Prancūziją* (1997-10-21, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VI), paskelbdami 6 straipsnio 1 dalį netaikytina procesui Konstituciniame Teisme; taip pat jie nusprendė, kad 1 Protokolo 3 straipsnis, susijęs su teise į laisvus rinkimus, kurią Europos Komisijos ir Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija išplėtė į teisę balsuoti ir būti renkamu (atrodo, tai iš tiesų, išplaukia iš valstybės pareigos užtikrinti „žmonių nuomonės raiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas“), taikomas tik „įstatymų leidybos institucijų“ rinkimams, taigi jis netaikomas prezidento pašalinimui iš pareigų ar teisei dalyvauti prezidento rinkimuose (tuo labiau referendumams – toks klausimas šioje byloje net nekyla).

4. Konstatuodama, kad draudimas pareiškėjui būti renkamu į Seimą pateko į 1 Protokolo 3 straipsnio taikymo sritį, dauguma nusprendė, kad šis skundas yra priimtinas ir pagrįstas. Aš negaliu sutikti nei su vienu iš šių teiginių.

5. Pirmiausia, sprendime nurodoma, kad buvo laikytasi abiejų priimtimumo kriterijų, numatytų Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje. Laikomasi pozicijos, kad pareiškėjas panaudojo vidaus teisinės gynybos priemones arba tokių neturėjo (kas reiškia tą patį) ir kad jo skundas buvo pateiktas nepraleidus šešių mėnesių termino. Šios dvi išvados yra netikslios ir, mano nuomone, prieštaringos.

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

6. Po Konstitucijoje numatyto apkaltos proceso Seimas 2004 m. balandžio 6 d. pašalino R. Paksą iš pareigų. Naujus Prezidento rinkimus buvo numatyta surengti birželio 13 d. Pareiškėjas pateikė prašymą būti įregistruotas kandidatu, bet gegužės 10 d. Vyriausioji rinkimų komisija atmetė jo prašymą, o gegužės 28 d. Vyriausiasis administracinis teismas atmetė pareiškėjo skundą dėl šio sprendimo. Visa tai paminėta primenant kontekstą, kadangi skundai dėl pareiškėjo pašalinimo iš pareigų ir dėl Prezidento rinkimų yra nepriimtini *ratione materiae*.

Kiek tai susiję su pareiškėjo teise būti renkamam į Seimą, ji buvo atimta 2004 m. liepos 15 d. įstatymu, Seimo priimtu po 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo nustatyta, kad asmuo, pašalintas iš valstybės vadovo pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, taip, kaip ponas Paksas, niekada nebegali būti (per)rinktas Prezidentu ar net Seimo nariu. Kiek tai susiję su pastaruoju draudimu, sprendimas, sudarantis pagrindą tariamam 1 Protokolo 3 straipsnio pažeidimui, yra arba Konstitucinio Teismo nutarimas, atimantis tokią teisę, arba galiausiai – įstatymas, įgyvendinantis tą nutarimą ir suteikiantis jam įstatymo galią.

7. Aš galiu sutikti, kad pareiškėjas neturėjo veiksmingos priemonės nei vieno iš šių aktų atžvilgiu. Pagal Konstitucijos 107 straipsnį Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis (žr. mūsų sprendimo 41 ir 76 punktus). Be to, logiška, kad bet kokios priemonės panaudojimas, siekiant, jog 2004 m. liepos 15 d. įstatymas būtų paskelbtas antikonstituciniu, būtų nesėkmingas, nes Konstitucinis Teismas neturėtų jokios įtikinamos priežasties nustatyti įstatyminės nuostatos, priimtos įgyvendinant jo paties nutarimą, trūkumų. Atitinkamai, aš neginčiju išvados, kurią dauguma priėjo sprendimo 78 punkte, nors ir su tam tikromis išlygomis dėl jos pagrindimo, kurių vis dėlto nėra reikalo pateikti.

8. Kita vertus, remdamasis bendru teisiniu supratimu, aš negaliu sutikti su išvada, kad pareiškimas buvo paduotas nepraleidus termino – bent jau vienintelio priimtino skundo atžvilgiu. Kadangi nebuvo prieinamos jokios teisminės (ar kitos) priemonės, galutinis vidaus sprendimas, vertinant jį kaip vėliausią iš palankiausios pareiškėjui pozicijos, yra 2004 m. liepos 15 d. įstatymas. Ši data yra atskaitos taškas, *dies a quo*, šešių mėnesių terminui. Neturėdamas galimybės kreiptis į jokią nacionalinę teisimą, R. Paksas nebūtų pažeidęs subsidiarumo principo kreipdamasis į Europos Žmogaus Teisių Teismą, kaip tik priešingai. Vis dėlto sprendimo 81 punkte nurodoma, kaip tai padarė ir Vyriausybė, kad savo pareiškime (pateiktame 2004 m. rugsėjo 23 d. laikantis termino) pareiškėjas net iš esmės neformulavo skundo dėl teisės būti renkamam į Seimą atėmimo, nors, be kita ko, būdamas gerai informuotas ir atstovaujamas kvalifikuotų advokatų, galėjo ir turėjo tai padaryti. Šio skundo jis neformulavo iki 2005 m. rugsėjo 30 d., kai, praėjus metams, papildė savo pareiškimą.

9. Atmesdama šį nenuginčijamą argumentą, kad minėtas skundas buvo paduotas praleidus terminą, dauguma rėmėsi tebesitęsiančios situacijos sąvoka. Mano nuomone, pagalba, tokiu būdu pasiūlyta pareiškėjui, parodžiusiam aiškią atidumo stoką, yra išradinga, bet dirbtina, ir bet kuriuo atveju turiu pasakyti, kad nesu įtikintas. Reikia pripažinti, kad nuostatos, kuriomis apibrėžtas ar reglamentuojamas R. Pakso teisės būti renkamam atėmimas, turi nuolatinį poveikį. Bet taip yra su visais momentiniais veiksmais – jie retai kada turi laikiną poveikį. Kai XII metų *Ventôse* mėnesio 30 d. (1804 m. kovo 21 d.) Civilinio kodekso 2 straipsnyje (tebegaliojančiame) numatyta, kad „įstatymas galioja į priekį; jis negalioja atgal“, žodžiai „į priekį“ reiškia „nuolatos“, žinoma, nebent vėlesnis įstatymas panaikina ar pakeičia pirminį (*lex posterior derogat priori*).

Ar draudimas būti renkamam į pareigas yra nuolatinis, ar jam taikomas terminas – klausimas, kuris gali būti reikšmingas, vertinant atitiktą 1 Protokolo 3 straipsnyje garantuojamai teisei – neturi nieko bendro su momentinio veiksmo ar tebesitęsiančios situacijos koncepcijomis. Antraip dėl beveik visų teisinių priemonių kiltų situacijos, kurias būtų galima taip apibūdinti, ir šešių mėnesių taisyklė retai kada būtų taikoma.

10. Nustatyto termino kriterijus turi būti vertinamas rimtai. Jis neatspindi vien tik tuščio formalizmo. Apskundimo terminai egzistuoja visuose nacionaliniuose teismuose, ir paprastai jie yra trumpesni negu šešių mėnesių terminas, numatytas Konvencijoje, kuriuo atsizvelgiama į tam tikrų

SPRENDIMAS PAKSAS PRIEŠ LIETUVĄ

pareiškėjų patiriamus sunkumus (be abejo, ne R. Pakso atveju) gauti informaciją apie Konvenciją ir pradėti procesą Strasbūre. Nustatant apskundimo terminus siekiama keletu teisėtų tikslų, tarp jų – tinkamo teisingumo vykdymo ir, dar svarbiau, teisinio tikrumo ir stabilumo. Jurisprudencijoje šis priimtumo kriterijus buvo aiškinamas be perdėto griežtumo, bet jis turi būti atidžiai taikomas. Griežtumas ir atidumas nėra sinonimai, ir bet koks nerūpestingumas, mano nuomone, būtų pavojingas, ypač Europos žmogaus teisių apsaugos sistemos atėičiai. Jei kalbėtume apie tebesitęsiančios situacijos koncepciją, ji kyla ne iš Konvencijos teksto, o yra teisėjų sukurta sąvoka, kuri vystėsi kitomis nei šios bylos aplinkybėmis, pvz., dingimo byloje. Per didelis jos sureikšminimas jurisprudencijoje, mano nuomone, taip pat būtų pavojingas, kadangi, nors kartais teisėta išimtis iš taisyklės, tiesiogiai įtvirtintos Konvencijoje, galėtų sušvelninti tos taisyklės taikymo pasekmes, ji neturėtų taisyklės paversti neveikiančia. Jurisprudencija gali aiškinti Konvencijos tekstą, bet neturėtų jo pakeisti.

11. Todėl aš nedvejodamas darau išvadą, kad skundas buvo pateiktas praleidus terminą. Galėčiau taip ir pabaigti. Tik siekdamas aiškumo, vis dėlto norėčiau pridurti, ne be tam tikrų abejonių, kad jeigu skundas būtų buvęs pateiktas laiku, aš tikriausiai būčiau nusprendęs, kad jis yra aiškiai nepagrįstas.

12. Jei galiu pareikšti savo nuomonę, visas sprendimas atrodo nuosaikus ir išlaikantis pusiausvyrą. Jame konstatuotas tik “smulkus” pažeidimas. Dauguma buvo įsitikinusi, kad draudimas būti renkamam visą gyvenimą yra pernelyg platus ir todėl nepriimtinas. Šis požiūris dar labiau suprantamas, nes bausmė yra griežta (nors politikoje nieko nėra galutinio, netgi rinkimų įstatymų, bet nederėtų šiuo klausimu spekuliuoti), o jurisprudencijoje paprastai laikomasi griežto požiūrio tokio pobūdžio draudimų atžvilgiu, kaip ir byloje, susijusioje su įsakymais dėl užsienio piliečių nuolatinio išsiuntimo (žr. *Mehemi v. France*, 1997-09-25, *Reports* 1997-VI). Vis dėlto įtarimai pareiškėjo atžvilgiu taip pat nebuvo nereikšmingi, ir būtent nacionalinis parlamentas po aukščiausio lygmens teismo nutarimo pašalino pareiškėją iš pareigų ir priėmė ginčijamą įstatymą. Tokioje specifinėje ir subtilioje srityje kaip rinkimų teisė, bet kuriuo atveju susijusioje su sudėtingais santykiais tarp skirtingų valdžios institucijų, kur galutinis sprendžiamas balsas priklauso rinkėjams, t. y. suverenai tautai, aš raginčiau santūrią laikyseną: valstybė turi plačią sprendimo laisvę, todėl man atrodo, kad teisėta europinė priežiūra šioje byloje turėtų būti suvaržyta ar apribota. Dėl šios priežasties aš tikriausiai būčiau balsavęs prieš sprendimo rezoliucinės dalies 5 punktą, net jeigu faktai būtų pastūmėję balsuoti už 3 punktą. Taip teigti man atrodo sąžiningiau.